

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav světových dějin

Seminář nejnovějších dějin

Praha 2008

Martin Lipenský

Bakalářská práce

**Příspěvek k dějinám
Palestiny v letech 1914-1939**

**The Contribution
to the History of Palestine
in the Years 1914-1939**

Vedoucí práce

Doc. PhDr. Martin Kovář, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně,
výhradně s využitím uvedených pramenů a odborné literatury.

V Praze 9. 7. 2008

Obsah

Úvod.....	5
 První kapitola	
Palestina od počátku 19. st. do první světové války	
1. 1. Obecný nástin situace v pozdně osmanském období.....	9
1. 2. Židé v Palestině od začátku 19. století do první světové války, počátky sionistického hnutí.....	13
 Druhá kapitola	
Palestina za světové války a britské vojenské okupace (1914-1920).....	
20	
 Třetí kapitola	
Palestina pod civilní správou a v počátečních letech britského mandátu (1920-1928).....	
29	
 Čtvrtá kapitola	
Stagnace i růst.....	
42	
 Pátá kapitola	
Arabské povstání a jeho důsledky (1936-1939).....	
54	
Závěr.....	62
Resumé.....	65
Seznam pramenů a literatury.....	66

Úvod

Ať už patříme mezi příznivce či odpůrce židovského státu, jistě se všichni shodneme na tom, že Izraeli bylo od jeho vzniku až do současnosti věnováno tolik pozornosti jako snad žádnému jinému státu odpovídající velikosti a populace. Je tomu tak nejen pro jeho strategickou polohu, ale i kvůli významu tohoto území pro nemalou část lidstva, v neposlední řadě i kvůli okolnostem, za nichž a kým byl tento stát založen. Téměř šedesát let úspěšné existence rozhodně není málo, tím spíše v tak rušné oblasti, jakou je Blízký východ, a navíc v sousedství se státy, stavícími se vůči Izraeli v lepším případě k jako nutnému, snad dočasnému zlu, v horším případě se státy, které i po šedesáti letech odmítají jeho existenci. Kromě těžkostí se sousedy jsou zde i mnohé další potíže, z nichž nejdůležitější je otázka vytvoření samostatného palestinského státu na území nynější palestinské samosprávy v Gaze a na Západním břehu Jordánu. Značný význam má též stále se vracející otázka „uprchlíků“ z války za nezávislost.

Mým cílem není pojmenovat všechny překážky, jimž dnes Izrael čelí, ani analyzovat možné postupy při jejich překonávání respektive řešení. Čeští zájemci o dějiny židovského státu mají k dispozici rozsáhlé monografie i stručná pojednání o této problematice.¹ V obou případech jsou práce primárně zaměřeny na období po získání nezávislosti. Píšeme-li o dějinách Izraele, nelze samozřejmě začít rokem 1948, takže i monografie o státu Izrael věnují značný prostor před-izraelskému období. Domnívám se, že zvolené téma si zasluhuje samostatné pojednání. Vzhledem k tomu, že k „mému“ tématu zatím nevyšel překlad práce cizojazyčné, ani práce původní, rozhodl jsem se pokusit vyplnit tuto „mezeru“ sám.²

V první kapitole mé práce je zachycen vývoj v Palestině v pozdním období osmanské nadvlády. Pokusil jsem se zde ve vší stručnosti nastínit zásadní změny, jimiž tato oblast prošla v průběhu 19. století. Vedle obecného nástinu situace si všímám též židovské komunity v zemi a postupného pronikání sionismu do Svaté země i se všemi jeho průvodními jevy. Nešlo zapomenout ani na vznik a počátky sionistického hnutí v Evropě, včetně jeho příchodu do vysoké politiky spojeného se zakladatelem politického sionismu, Theodorem Herzlem.

Ve druhé kapitole pojednávám o Palestině v době První světové války a britské

¹ Viz seznam literatury.

² V době dokončení mé práce již není toto tvrzení zcela aktuální, v minulém roce vyšla velice zajímavá a přínosná publikace Jana Zouplny, ve které se autor zabývá formováním izraelských mocenských elit v období britského mandátu nad Palestinou. Tato kniha mi podstatnou měrou pomohla v získání hlubšího náhledu do nitra sionistického hnutí. Srv. Zouplna, J.: *Od jišuvu k Izraeli: Formování izraelských mocenských elit 1919-1949*, Libri, Praha 2007.

vojenské okupace. Mimo vyličení válečných poměrů a reakcí různých složek společnosti na válečnou politiku Osmanské říše věnuji značnou pozornost z hlediska budoucnosti země klíčovým diplomatickým ujednáním evropských mocností, především pak jednání Velké Británie s Araby a sionisty. Též se zaměřuji na snahy britské vojenské okupační správy o konsolidaci situace v zemi, jejichž úspěch vynikne především ve srovnání s počínáním Francie v sousední Sýrii a Libanonu. Nelze pominout ani existenci značných rozdílů mezi oficiálním postojem britské vlády a britského vojenského aparátu projevujícího silnou náklonnost k arabskému etniku.

Ve třetí kapitole analyzuji úspěchy i selhání sionistů a palestinských Arabů v počátečním období britského mandátu. Též se věnuji snahám prvních komisařů Herberta Samuela a Lorda Plumera o dosažení závazků daných Velkou Británií Balfourovou deklarací a jejich správě země. Dále si všímám faktorů rizikově ovlivňujících vzájemné soužití v zemi žijících etnik a jejich nebezpečnosti pro další vývoj.

Čtvrtá kapitola postihuje několik velice důležitých jevů; bezprecedentní úroveň židovské imigrace způsobenou antisemitismem obyvatelstva i některých evropských vlád, především pak nástupem nacismu v Německu, a s tím související hospodářský růst v Palestině vzniklý příchodem movitějších vrstev židovského etnika, ale také sílící nacionalismus a snad až hysterický strach palestinských Arabů z nastávajících demografických změn, jenž následně vyústil až k vypuknutí otevřeného konfliktu mezi britskou správou a Araby. Vedle toho si všímám prvních projevů britské politiky naznačujících, kde leží meze podpory sionistů.

V páté kapitole se zaměřuji na vyličení průběhu i důsledků arabského povstání v Palestině, jeho vlivu na arabský a židovský sektor, britských pokusů o kompromisní řešení spočívajících v rozdělení mandátu na dvě etnicky rozdělené části i konečnou rezignaci na další podporu sionistického projektu a rozboru faktorů, jež k tomuto kroku Velkou Británií vedly.

Literatura k mému tématu nesla více či méně silné ideologické podbarvení způsobené vysokou kontroverzí celého izraelsko-palestinského, případně izraelsko-arabského konfliktu, jelikož historie a její různé interpretace byla vždy a leckdy stále ještě zůstává součástí politického boje. Z tohoto vybočuje dle mého názoru několik děl, z nichž jsem čerpal velice cenné informace, především jde o práci Barucha Kimmerlinga a Joela Migdala (*The Palestinians. The Making of a People*), nabízející velice komplexní pohled na utváření palestinského národa a faktory, které se důležitou měrou podílely na jeho tvorbě a pohled z britské perspektivy nabízející dílo Christophera Sykese (*Crossroads to Israel, 1917-1948*) soustředící se výhradně na období britské přítomnosti v zemi a velice často zacházející do

obdivuhodných podrobností. Vítanou pomocí mi byla v České republice zatím ojedinělá a nesmírně informativní původní práce z pera Jana Zouplny (*Od jišuvu k Izraeli; Formování izraelských mocenských elit 1919-1949*), která se velice podrobně věnuje tématu nastíněnému už v názvu knihy a to s úctyhodnou mírou objektivitu, přičemž se nevyhýbá ani kontroverzním a mnohdy nelichotivým v českém prostředí patrně nepříliš známým detailům vrhajícími na mnohé z vrcholných představitelů především levicového sionismu v Palestině trochu jiné světlo. Velice přínosnou je i pasáž věnující se revizionistickému hnutí, kde je naopak trochu cítit snaha o jistou rehabilitaci vůdce revizionistického hnutí Vladimíra Ze'eva Žabotinského.

Další velice cennou knihou byla práce Justina McCarthyho (*The Population of Palestine, Population History and Statistic of the Late Ottoman Period and the Mandate*) pojednávající o demografické realitě Palestiny v době Osmanské říše a britského mandátu, jenž mi zpřístupnila mnohá jinak komplikovaně dosažitelná, přesto však velice důležitá statistická data.

Vynikajícím zdrojem informací byla i díla otevřeně sympatizující se sionismem a státem Izrael. Zde stojí jistě za zmínku knihy Jamese Parkese (*Whose Land*), Ariela L. Avneriho (*The Claim of Dispossession, Jewish Land Settlement and the Arabs 1878-1948*) a Joan Peters (*From Time Immemorial, The Origins of The Arab-Jewish Conflict over Palestine*), zatímco první ze jmenovaných knih je jakousi syntézou dějin země z dávné minulosti až do vzniku Izraele, zbylé dvě se zaměřují na vysoce kontroverzní témata a ačkoliv lze těmto dílům vytknout mnohé a není nutné souhlasit se všemi jejich závěry, je třeba uznat, že otázky v nich kladené stojí za zvážení, nehledě na poměrně obsáhlé podepření argumentace bohatým poznámkovým aparátem.

Presvědčivou obhájkyň arabských zájmů je kniha George Antonia (*The Arab Awakening; The Story of the Arab National Movement*), která ani po sedmi desítkách let od svého vydání neztrácí nic ze své výmluvnosti. Přestože hlavním tématem tohoto díla je zrození arabského nacionalismu, dotýká se autor i mnou zpracované problematiky a narozdíl od většiny knih i mnohem novějšího vydání dokáže být srovnatelnou protiváhou prosionisticky zaměřené literatury.

Z prací přeložených do českého jazyka jsem čerpal především z knih Howarda Sachara (*Dějiny státu Izrael*) a Martina Gilberta (*Izrael, Dějiny*), přestože středobodem zájmu je v těchto knihách období po druhé světové válce, především v případě Sacharova díla je prostor věnovaný předešlému období více než slušný. Nelze pominout ani do češtiny přeloženou práci Šloma Avneriho (*Zrození moderního sionismu*) věnující se velikánům

sionistického hnutí a rozborům jejich myšlenek a děl.

S ohledem na první kapitulu mé práce se velice užitečnými ukázaly být i původní české publikace Eduarda Gombára (*Moderní dějiny islámských zemí, Kmeny a klany v arabské politice*).

Z pramenné literatury je třeba zmínit židovskou agenturou vydané *The Jewish Plan for Palestine, Memoranda and Statements*, přestože stranickost této publikace lze sotva zpochybnit, i ona obsahuje některá velice důležitá data, především grafická příloha je velice bohatým zdrojem informací dokreslujících vliv židovské komunity na rozvoj Palestiny. Nemohu pominout ani práci Waltera Laqueura a Barryho Rubina (*The Israel - Arab Reader, A documentary History of the Middle East Conflict*), která se soustředí na vydání důležitých dokumentů pramenné povahy a samozřejmě také stejnému účelu věnovanou část internetových stránek *Mideastweb.org* a projektu *Avalon* Yaleské univerzity.

První kapitola

Palestina od počátku 19. století do první světové války

1. 1. Obecný nástin situace v Palestině v pozdně osmanském období

Na počátku 19. století Palestina rozhodně nepatřila mezi kvetoucí a hustě zabydlené země. Od doby „černé smrti“ v polovině 14. století rostla populace v zemi jen velmi pozvolna.³ Minimální růst způsobilo mnoho negativních faktorů. Nížinné oblasti plné močálů zamořených malárií byly pro domorodce bez prostředků a dostatečné vůle dlouhodobě neobyvatelné. Rozsáhlá, potenciálně velice úrodná území tak byla prakticky bezcenná a ležela ladem. Vzdálenost od centra a divoký způsob života zapříčiňovaly po staletí stav blízký anarchii. Docházelo zde k neustálým střetům mezi usedlými vesničany a kočovnými beduíny, nemilosrdně likvidujícími veškerou vegetaci napadených vesnic, a také ke střetům zneprátených kmenů. Vzájemná zášť kořenila často hluboko v minulosti.⁴ Tyto neustálé konflikty byly jedním z důvodů, proč Osmanská říše – kromě doby své největší slávy – nebyla nikdy schopna prosadit svou moc jinak než formálně.

Vše se změnilo s okupací Sýrie vojsky egyptského paši Muhammada Alího, ambiciózního a schopného muže víceméně nezávislého postavení, dalekosáhlých plánů a úspěšných modernizačních reforem.⁵ Muhammad Alí se značnou měrou podílel na výpravě proti vzbouřeným Řekům v době jejich boje za nezávislost, a proto se dožadoval správy Sýrie, již mu sultán slíbil za zásah proti řeckým povstalcům. Mahmut II. nicméně odmítl závazek splnit, a tak se Muhammad Alí rozhodl získat Egypt silou, což se mu během tažení proti Osmanům v letech 1831-1833 podařilo. Alí se nezastavil na hranicích Sýrie, ale pokračoval dále. Sultán se rozhodl požádat o pomoc Rusy, což vyprovokovalo k zásahu Francouze a Brity. Ti pak donutili sultána uzavřít v březnu roku 1833 pro Egypt relativně výhodnou

³Populace rostla z dlouhodobého minima přibližně 150 000 muslimů, křesťanů a židů na 205 000 obyvatel v letech 1553-1554. Pro rok 1800 je populace odhadována na pouhých 275 000, z čehož bylo 246 300 muslimů a 21 800 křesťanů. Srv. Avneri, A.L.: *The Claim of Dispossession: Jewish Land Settlement and the Arabs 1878-1948*, Hakibutz Hameuchad Publishing House, Tel Aviv 1982 s. 12.

⁴Například nepřátelství mezi tábory Qajs a Yaman trvalo stovky let a bylo založeno na odlišné kmenové příslušnosti. Vesnice patřící ke skupině Qajs byly složeny ze severních kmenů, skupiny Yaman ze kmenů jižních. Důvody sporu byly dávno zapomenuté, spor samotný nikoli, a tak i po celé 19. století propukaly čas od času nové krvavé střety. Nepřátelství mezi muslimy panovalo i ve městech. V Jeruzalémě soupeřily se svými sousedy šejkové patřící ke kmeni Abu Guš. V Nábulusu a okolí mezi sebou bojovaly proegyptské kmeny, vedené kmenem Abd el-Hádím, s kmeny protureckými, vedenými kmenem Tuqan. O rozdělení arabských kmenů, srv. Kimmerling, B. – Migdal J. S.: *The Palestinians. The Making of a People*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1998, s. 325.

⁵K problematice reformy Muhammada Alího srv. Gombár, E.: *Moderní dějiny islámských zemí*, Karolinum, Praha 1999, s. 82-92.

mírovou smlouvu. Alí si podržel Egypt a navíc získal správu Kréty, jeho syn byl jmenován guvernérem Sýrie, Halabu, Adany a Džiddy.

Nadvláda v Sýrii byla velice důležitá pro další rozvoj Palestiny, jež byla její součástí. Nový místodržící provedl reformy dle „egyptského stříhu“, zvýšil bezpečnost v oblasti, a tak přispěl k rozvoji obchodu, napojil Palestinu na evropský trh a zlepšil postavení náboženských menšin, což značně popudilo většinové muslimy. V důsledku větší bezpečnosti se Palestina více otevřela cestovatelům toužícím spatřit Svatou zemi i misionářům, zakládajícím zde školy a nemocnice. Muhammad Alí kromě již zmíněného odmítl respektovat autoritu místních vůdců, značně zvýšil daně a více dbal na jejich vymáhání. Centralizace daní snížila možnost kontroly nad menšinovými náboženskými komunitami. Odstraňování diskriminace minorit vyvolávalo rozhořčení u muslimů všech vrstev a bylo vnímáno jako jejich protěžování. Dalším palčivým krokem, vyvolávajícím negativní reakce, byly odvody do armády. Negativně změny vnímali také beduíni, do té doby tyjící z vybírání mýta a výpalného. Místní obyvatelé, nezvyklí na důraznější přítomnost přímé autority, snášeli zásahy do navykklých pořádků s „nevelkým potěšením“. V zemi proto začalo narůstat napětí, jež přerostlo v ozbrojené povstání. Muhammad Alí čelil vzpouře proti svému synovi posílením armády a snahou o rozbití protiegyptské koalice. Vzbouřencům, kteří odmítali zastavit násilnosti, slíbil tvrdou odplatu, již se nakonec také dočkali. Expedice vyslaná v červenci do centra povstání v okolí Nábulusu za sebou zanechala krvavou spoušť.⁶ Poslední střet se odehrál na počátku srpna v Hebronu. Součástí represálií bylo i odzbrojení obyvatelstva, což obyvatelé vnímali jako obzvláštní potupu.⁷

Egyptané dokázali za cenu těžkých obětí a tisícových ztrát místní povstání zpacifikovat, avšak proti odporu Osmanské říše podporované především Brity nakonec nestačili. Vzhledem k dřívějšímu podpisu baltalimanské konvence byla nezávislost Egypta nepřijatelná nejen pro Osmanskou říši, ale i pro Velkou Británii, jež konvenci navrhla, prosadila a měla z ní největší prospěch.⁸ Získáním nezávislosti by se Egypt z této dohody vymanil, což nebylo v zájmu Británie. Sultán Mahmut II. nejprve vyzval egyptského místodržícího k plnění podmínek konvence. Poté, co Muhammad Alí, spoléhající na podporu

⁶Vojáci dobyli samotné město, několik vesnic lehlo popelem. Poražení Kásimovci a jejich příznivci byli tvrdě zasaženi. Vůdce povstání po bitvě neminul hrdelní trest. Srv. Kimmerling, B. - Migdal, J. S., c. d., s. 10.

⁷Týž, c. d., s. 10.

⁸Baltalimanská konvence byla značně nevýhodná pro Osmany; mimo jiné ztěžovala až blokovala možnost průmyslového rozvoje v Osmanské říši, což mělo především pro Muhammada Alího, snažícího se o rozvoj průmyslu, negativní důsledky, jelikož teprve rozbíhající se průmysl nebyl schopen čelit dovozu levnějších výrobků z průmyslově mnohem rozvinutější Británie. Británie tak prosadila pro sebe velice výhodnou situaci, kdy dovážela do Osmanské říše již hotové výrobky a Osmanská říše vyvážela do Británie a jiných zemí především suroviny. Srv. Gombár, E., c. d., s. 124-125.

Francie, odmítl, vyslal do Sýrie svá vojska. Ta byla v červnu 1839 poražena mezi Nezibem a Birecikem Ibrahimem Pašou. Za této pro Osmany krajně nepříznivé situace zemřel Mahmut II., po němž nastoupil šestnáctiletý Abdülmecit I. Velkovezírem se stal Husrev Paša, na což jeho konkurent Ahmet Fevzi Paša reagoval dezercí celého loďstva do Egypta. Muhammad Alí okamžitě zvýšil požadavky a žádal do dědičné držby navíc Sýrii a Adanu. Vzhledem k výhradně verbální podpoře Francie ale Alí konfliktem příliš nezískal. Po nátlaku velmocí pod vedením Britů musel Sýrii vrátit sultánovi. Jako dědičnou državu si mohl podržet jen Egypt. V červenci 1840 došlo k uzavření dohody mezi Británií, Ruskem, Rakouskem, Pruskem a Osmanskou říší. Francie, zaujímající jako jediná proegyptský postoj, nebyla k jednáním připuštěna. Nová dohoda zajišťovala Osmanům kolektivní pomoc, a tak prohloubila jejich závislost na evropských mocnostech. Na druhou stranu, územní spory mezi Muhammadem Alím a Osmanskou říší byly vyřešeny ve prospěch sultána. Egyptský vládce dostal tvrdé ultimátum, vyžadující podpis londýnské dohody do deseti dnů za zachování doživotní držby jižní Sýrie a dědičného držení Egypta. V případě otálení se podmínky zpříšňovaly. Deset dní navíc znamenalo okamžitou ztrátu jižní Sýrie a pouhé dědičné držení Egypta, v případě dalších okolů by přišel i o dědičná práva a zůstal by pouhým místodržícím. Kromě toho musel Egypt dodržovat všechny zákony platící v Osmanské říši, baltalimanskou konvenci nevymáhaje.

Muhammad Alí opět spoléhal na pomoc Francie a opět zbytečně. Po odmítnutí ultimáta následovalo britské vylodění v Libanonu. Proegyptský vládce Bašír II. se vzdal Britům a v říjnu byli poraženi u Bejrútu i Egypťané. Po pádu Akky následovala kapitulace a ztráta Sýrie byla dovršena. Muhammad Alí ustoupil a vzdal se všech nároků na Sýrii a Arábii. Sultán ponechal Alímu v dědičném vlastnictví Egypt a Súdán, musel však platit roční tribut, vrátit loďstvo a snížit stav armády; dále ztratil právo jmenovat generály a budovat námořnictvo, byl donucen i ke zrušení monopolů na zemědělské produkty a ke snížení cel.

Expanze Egypta do Palestiny se nejvíce vyplatila Osmanům – zejména kvůli možnosti pohodlného navázání na pro ně výhodné změny – a náboženským menšinám kvůli snížení míry diskriminace. Nadvláda muslimů nad křesťany a Židy se již nikdy nevrátila na úroveň z „před-egyptského období“.

Snahu o další zrovnoprávnění poddaných projevil nástupce Mahmuda II. Abdülmecit I. Po nástupu na trůn vyhlásil nové reformy, zaručující rovnost všem obyvatelům říše bez rozdílu vyznání.⁹ Na zlepšování podmínek nemuslimů dbaly po návratu území do správy

⁹S nástupem Abdülmecita I. začíná v Osmanské říši období tzv. reform Tanzimátu. Dlužno dodat, že reformy byly dílem velkovezíra Mustafa Rezita Paši jmenovaného sultánem na základě rady jeho matky. Pro život poddaných znamenal velký pokrok především Gülhanský dekret vydaný roku 1839 zaručující

Turkům v čím dal větší míře evropské mocnosti, pro něž šlo o prestižní záležitost. Nejvíce pomohlo zakládání konzulátů v Jeruzalémě, jelikož konzulové mohli nad křesťany a Židy držet ochranou ruku.¹⁰

Po odchodu Egyptanů se na jistou dobu mohlo zdát, že země opět upadne do stavu blízkému anarchii provázené násilnostmi a vzájemnými boji. Osmanská říše ale procházela modernizačními centralizačními reformami, důsledkem čehož byla mimo jiné i monopolizace násilí ze strany státu. Pokud nyní překročily vzájemné boje zneprátených stran únosnou míru, neváhali Osmané tvrdě zasáhnout.¹¹

Uklidnění přineslo pozitivní důsledky pro ekonomiku, což se projevilo na rozmachu země. Na počátku 19. století bezvýznamná pobřežní města vyrostla za sto let v moderní, pro Palestinu klíčová centra se snadnou dostupností ze zámorí.¹² Navíc se postupně zlepšovalo i napojení na vnitrozemské oblasti. V roce 1892 položila belgická společnost první železniční trať v zemi, vedoucí z pobřežní Jaffy do Jeruzaléma. Jen vybudování moderního přístavu dostupného i pro velkotonážní lodě muselo počkat na později.¹³ Majetné vrstvy palestinské společnosti dokázaly využít evropské poptávky po zemědělských produktech i stále se zlepšující infrastruktury.¹⁴

Přestože největší prospěch ze změn měla místní hospodářská elita, zvýšená poptávka po pracovní síle se projevila i na rostoucí životní úrovni „běžných lidí“.¹⁵ Rozvoj se však týkal především pobřežní oblasti, jež se stala lákadlem pro mnohé obyvatele vnitrozemí i přilehlých oblastí; to byl kromě zlepšování hygienických podmínek a zdravotní péče další důležitý faktor, ovlivňující populační růst.¹⁶

nedotknutelnost života, důstojnosti a majetku bez rozdílu víry. Není však třeba příliš zdůrazňovat, že rozdíly mezi teorií a jejím praktickým uváděním do života byly velké, tím spíše v oblastech vzdálenějších od centra. K reformám Tanzímátu srv. Gombár, E., c. d., s. 139-146, o druhé etapě s. 195-213. Ve stručnější formě srv. Palmer, A.: *Úpadek a pád Osmanské říše*, Panevropa, Praha 1996, s. 118-120.

¹⁰První konzulát otevřela v Jeruzalémě Velká Británie roku 1838, v roce 1843 následovala Francie, Sardinie a Prusko, o rok později USA, 1849 nahradilo Rakousko Sardinii, 1854 otevřeli konzulát i Španělé. Srv. Parkes, J.: *Whose Land? A History of the Peoples of Palestine*, Penguin Books, Oxford 1971, s. 182.

¹¹Srv. Avneri, A. L., c. d., s. 19.

¹²Haifa a Jaffa prodělaly od počátku 19.st. do První války opravdu ohromující růst. V Jaffě žilo počátkem 19. století 2500 obyvatel, před válkou vyrostlo město na 50 000, v případě Haify je růst též markantní. Začátkem 19. století sotva tisícové město vzrostlo do roku 1910 na 20 000. Srv. Kimmerling, B. – Migdal, J. S., c. d., s. 45.

¹³Moderní přístav vybudovali v Palestině Britové ve městě Haifa až ve 20. letech 20. století.

¹⁴Z Palestiny byla vyvážena ve velkém pšenice, sezam a pomeranče. Z nezemědělských výrobků především mýdlo. Na importu se nejvíce podílela tehdejší největší geopolitická i obchodní velmoc, Velká Británie. Srv. Kimmerling, B. – Migdal, J. S., c. d., s. 45.

¹⁵Tato změna k lepšímu ovšem byla velice relativní. Ještě v roce 1867 si všímá Mark Twain při zaznamenání svých zážitků ze Svaté země obrovského kontrastu mezi každodenní mizérií tamějšího obyvatelstva žijícího v nuzných podmínkách nehostinné krajiny s biblickým líčením Palestiny jako země zaslíbené. Zvláště působivé je pak jeho závěrečné zhodnocení této „země snů“ Srv. Twain, M., *Našinci na cestách*, Melantrich, Praha 1970, s. 414.

¹⁶Jak již bylo řečeno, na počátku 19. století žilo dle odhadů v Palestině přibližně 275 000 obyvatel; před první světovou válkou již čítala populace Palestiny dle osmanských zdrojů 689 275 osob, z čehož bylo přibližně

Na druhou stranu, tradiční oblastní centra položená ve vnitrozemí spíše stagnovala. Výjimkou byl Jeruzalém, kde se o nárůst populace postarala především posvátnost tohoto města, čínící z něj nejvýznamnější cíl rané židovské imigrace, a přítomnost konzulátů evropských velmocí a křesťanských misíí. V roce 1863 Osmané ustavili v Jeruzalémě městskou radu, jež měla pečovat o správu města; přes velké demografické změny v neprospěch muslimů si v této radě udrželi pohodlnou většinu až do konce Osmanské říše.¹⁷ Důležitost Jeruzaléma stoupla v roce 1874, kdy získal statut samosprávného sandžaku, spadajícího přímo pod Istanbul.¹⁸

1. 2. Židé v Palestině od začátku 19. století do první světové války, počátky sionistického hnutí

Pokud bychom před dvěma sty lety přišli s tvrzením, že jednou budou mít Židé na území Palestiny vlastní stát, zřejmě bychom byli považováni za snílky. Tehdejší stav země mohl svádět k různým myšlenkám, ale v žádném případě se nejevilo racionální doufat v obnovení židovské státnosti. Židovská populace v zemi skomírala a pokud by nedošlo ke zlepšení poměrů, nebylo možné vyloučit, že by časem zmizela úplně. Vždyť tehdejší židovská komunita nepřekračovala v první polovině 19. století ani hranici 10 000 lidí;¹⁹ především židovští obyvatelé Jeruzaléma se skládali z velké části z ortodoxních vyznavačů judaismu přežívajících díky finanční podpoře diaspory. Změny k lepšímu nastaly pro Židy až s egyptskou okupací země v letech 1831-1840.

Správa Palestiny synem Muhammada Alího Ibrahimem Pašou ve 30. letech 19. století byla ve vztahu k menšinám velice tolerantní; pacifikace poměrů, kterou mohli většinoví muslimové vnímat negativně jako nemístné zasahování do vnitřních záležitostí, měla pro příslušníky židovské a křesťanské komunity jednoznačně pozitivní důsledky. Pro Židy sejevilo jako příznivé zejména otevření britského konzulátu v Jeruzalémě roku 1838. Již první konzul Young dostal od ministerstva zahraničí zvláštní instrukce, vybízející ho k zajištění

83 000 židů, 13 000 křesťanů nearabského původu a 590 000 Arabů. Srv. Avneri, A. L., c. d., s. 25.

¹⁷ V poslední městské radě zasedalo 6 muslimů, 2 křesťané a 2 židé, přičemž muslimové byli přečísleni křesťany a Židy již v polovině 19. století. Od 70. let se stali většinovým obyvatelstvem Židé samotní. Více srv. Kimmerling, B. – Migdal, J. S., c. d., s. 71.

¹⁸ Tehdejší Palestina netvořila samostatný správní celek, území bylo rozděleno do tří sandžaků, a to sandžaků Akko a Nábulus, spadajících pod bejrútský vilájet, a sandžaku jeruzalémského, dříve spadajícího pod damašský vilájet, od roku 1874 pak se speciálním statutem přímo pod Konstantinopol. Srv. týž., s. 36-37.

¹⁹ Dle zprávy britského konzula z roku 1839 žilo v této době nejvíce Židů v Jeruzalémě, a to 5000, dále následuje Safed s 1500, Hebron s 750 a Tiberiada s 600 Židy. V Akře, Haiře a Jaffě žilo údajně 200, 150 a 60 Židů, ve vnitrozemském Nábulusu 150; zbylých 400 Židů přežívalo ve vesnicích. Dohromady se jednalo o 8810 obyvatel židovské víry. Jistě nejde o číslo zcela přesné, řádově však pravděpodobně odpovídající; srv. Parkes, J., c. d., s. 227.

ochrany palestinských Židů a k referování o stavu židovské komunity přímo lordu Palmerstonovi.

Pro „židovskou věc“ byly prospěšné též aktivity význačného britského Žida sira Mošeho Montefiora. Tento úspěšný londýnský finančník podnikl do Palestiny sedm víceméně úspěšných cest, při kterých se všemožně snažil pomáhat tamní židovské komunitě. Snahy o zakoupení půdy určené pro její rozvoj nicméně zkrachovaly na překážkách ze strany egyptských a osmanských úředníků. Sir Montefiore dosahoval úspěchů spíše při poskytování konkrétní pomoci.²⁰ Židovská populace tak mohla díky uklidnění i ochranným aktivitám britských konzulů a podpoře židovských filantropů utěšeně narůstat. Během 70. let se Židům poprvé po tisíci letech podařilo získat většinu v nejdůležitějším městě Judaismu, Jeruzalémě.

Ve druhé polovině 70. let nastaly první pokusy o proniknutí židovského živlu i mimo městský prostor. Důležitým krokem byl nepochybně vznik *Alliance Israélite Universelle* (AIU). Tato organizace, založená již roku 1860 francouzským státníkem Adolphem Cremieuxem, si kladla za cíl rozvoj židovské komunity v Palestině. O šest let později se Carlu Netterovi, tehdejší hlavě AIU, podařilo získat od Osmanské říše půdu za účelem otevření zemědělské školy – Mikve Israel. Škola sehrála důležitou roli v poslední čtvrtině 19. století, kdy zájemcům poskytovala základní teoretickou i praktickou přípravu pro práci v zemědělství.

Pro další růst palestinské židovské komunity ovšem nebyly klíčové události ve Svaté zemi, nýbrž v Rusku. Po úspěšném atentátu spáchaném na ruského cara Alexandra II. roku 1881 přišli východoevropští Židé, tvořící většinu evropského židovstva, o iluze o klidnější soužití s většinovým obyvatelstvem. V zemi vypukly na mnoha místech krvavé protižidovské pogromy. Situace se stávala pro Židy zoufalou, velká část židovské populace se rozhodla pro útěk ze země. V letech 1882-1914 z Ruska uprchly skoro tři milióny Židů.²¹

Z těchto téměř tří miliónů jen menší část volila za svůj cíl Palestinu; vzhledem k tamější nevelké židovské populaci měl vliv nově přichozích zásadní roli na další utváření komunity. Počáteční etapa návratu Židů do Palestiny probíhala v letech 1882-1903, šlo o tzv. první aliju. Během této doby se především z východní Evropy přistěhovalo 25 000 Židů, což významnou měrou přispělo ke zvýšení židovské přítomnosti v zemi. Přestože převážná část nově přichozích končila v pobřežních městech, byly zde i první snahy o rozvoj zemědělské

²⁰Zakládal půjčovny fondy i ošetrovny pro zchudlé Židy. Dokázal též skoupit menší pozemkové plochy v budoucnu využitě židovskými osadníky. Při jedné ze svých pozdějších návštěv založil dívčí školu s výukou domácích prací. Nechal postavit mlýn i chudobince pro nemohoucí příslušníky židovské komunity. Srv. Sachar, H. M.: *Dějiny státu Izrael*, Regia, Praha 1998, s. 40

²¹Srv. Avineri, Š.: *Zrození moderního sionismu*, Sefer, Praha 2001, s. 11.

činnosti. Tyto pokusy končily často krutým vystřízlivěním.²² Změna k lepšímu nastala až zapojením židovského filantropa, barona Edmunda de Rotschilda.

Joseph Freiberg, židovský zemědělec z osady Rišon l'Zion, se vydal roku 1882 do Evropy shánět finanční prostředky pro záchranu komunity. Prosby o pomoc vyslyšel baron Rotschild, a tak se podařilo zachránit jednu z prvních sionistických osad. Od této doby převzal Rotschild záštitu i nad velkou částí židovského osadnictví.²³ Jeho aktivity měly i stinné stránky. Osadníci se sice již nemuseli strachovat o přežití svých osad, ale nově získané jistoty byly vykoupeny neustálým dohledem baronem poslaných francouzských odborníků. Židovští zemědělci nakonec přišli o rozhodovací pravomoci ohledně chodu usedlostí, k dovršení všeho se v osadách spravovaných Rotschildovými lidmi začala postupně prosazovat arabská pracovní síla.

Zatímco Rotschild poskytl osadám nutně důležitou materiální podporu, o ideologické zdůvodnění návratu Židů do Palestiny dbalo v Rusku vzniklé hnutí Chovevej Sion. Ještě před atentátem na cara Alexandra II. se část ruské židovské inteligence začala intenzivně zajímat o své kořeny, přičemž hledala spásu v návratu Židovstva na Sion. Zavraždění cara roku 1881 a následné protižidovské násilnosti však daly úvahám o přesídlení do Palestiny „punc naléhavosti“. Vedení hnutí se ujal židovský intelektuál Leo Pinsker, který svolal roku 1884 do německých (dnes polských) Katowic první konferenci. Zde se rozhodlo o upřednostnění imigrace do Palestiny a o sídle hnutí, za nějž byl zvolen černomořský přístav Oděsa. První větší úspěchy se dostavily v 90. letech, kdy začaly myšlenky hnutí získávat větší podporu i mimo hranice ruského impéria. Navíc došlo k určité formě legalizace hnutí ze strany státu prostřednictvím *Společnosti pro podporu židovských zemědělců a řemeslníků v Palestině a Sýrii* (1890). Společnost nyní byla schopna získat nemalé finanční prostředky, jež umožnily nejen organizaci imigrace, ale i otevření kanceláře v Jaffě a nákupy pozemků v Palestině. Nicméně, díky nezkušenosti židovských kupců půdy i špatnému hospodaření došlo brzy k vyčerpání finančních zdrojů. Navíc postupně sílily obstrukce ze strany osmanských úřadů i místních obyvatel. Tak se i osady zřízené spolupracovníky a sympatizanty s hnutím Chovevej Sion musely nakonec spolehnout na pomoc barona Rotschilda.

Roku 1898 se Rotschild rozhodl osobně podívat na výsledky jím spravovaných osad.

²²Takový osud potkal obyvatele první nově založené osady Petach Tikva (1878) Přestože zakladateli byli palestinští Židé, u nichž se dala předpokládat jistá obeznámenost s místními podmínkami, museli ji po nevalných výsledcích opustit. Vesnici obnovili až přistěhovalci přišli v 80. letech. K podobnému konci měla nakročeno i osada Rišon l'Zion, u jejíchž základů byli opět místní. V tomto případě se k osadě připojili jedni z prvních přistěhovalců z východní Evropy. Rišon l'Zion se podařilo zachránit až díky zásahu barona Rotschilda. Srv. Sachar, H. M., c. d., s. 45.

²³V letech 1884 až 1900 utratil Rotschild na podporu židovského osadnictví 6 000 000 dolarů. Srv. týž c. d., s. 46.

Pod dojmem své návštěvy přestal postupně s přímou podporou a místo toho převedl peníze na *Palestinskou kolonizační asociaci*, založenou baronem Hirschem.²⁴ Tato změna, jež měla teoreticky dát osadníkům větší samostatnost, však v praktické rovině mnoho nového nepřinesla a situace v osadách zůstala v nejlepším případě stejná.

Zatímco z hlediska praktických výsledků ohledně usazování Židů byly v počáteční fázi nejdůležitější aktivity Chovevej Sionu a barona Rotschilda, z hlediska získání široké publicity a přednesení řešení židovské otázky před světovou veřejností se stalo stěžejním vystoupení Theodora Herzla.²⁵ Tento budapešťský Žid z bohaté bankéřské rodiny si velice dobře uvědomoval rizikové postavení evropské židovské komunity. Ruské pogromy vyhnaly z domovů statisíce Židů. Tito ubožáci, hledající záchranu za hranicemi carského impéria, vydávali svědectví, jež nešla ignorovat. Příliv chudých Židů z východu navíc dále posiloval nepřátelský postoj většinové populace. Jako dopisovatel *Neue Freie Presse* zažil v zemi „*rovnosti, svornosti a bratrství*“ antisemitské běsnění proti francouzskému důstojníkovi židovského původu, kapitánu Dreyfusovi. Veškeré vyhlídky na možnost asimilace „se bortily jako domeček z karet“.

Východiskem z krize bylo pro Herzla vytvoření vlastního židovského státu. Teze prvně přednesené v rozhovoru s baronem Hirschem roku 1895 rozpracoval do knižní podoby, o rok později se kniha s výmluvným názvem „Židovský stát“ (*Der Judenstaat*) dočkala vydání. Na rozdíl od Chovevej Sion Herzl nestál o imigraci do Svaté Země bez zajištění záruk ze strany velmocí, respektive Osmanské říše. Přesun Židů do Palestiny měl nastat až s oficiálním souhlasem státní moci.

Práce vyvolala smíšené ohlasy. Herzlovy myšlenky odmítl tisk, velká část židovské ortodoxie a asimilanti i známý dobrodinec palestinských Židů, Edmund Rotschild. Na druhou stranu je s radostí přivítali lidé naladěni na podobnou notu, ať už šlo o členy a příznivce Chovevej Sion či nežidovské filosemity. Inspirován příznivci svolal Theodor Herzl první sionistický kongres, jenž se konal roku 1897 na neutrální půdě švýcarské Basileje; právě zde byly položeny programové základy jednotného sionistického hnutí.²⁶

Theodor Herzl se díky kontaktům dokázal setkat s mnoha důležitými politiky. Za zaznamenání jistě stojí palestinské setkání s německým císařem Vilémem II.; Herzl byl

²⁴ Srv. Gilbert, M.: *Izrael - Dějiny*, BB art, Praha 2002, s. 30.

²⁵ O Theodoru Herzlovi pojednává například Avineri, Š., c. d., s. 93-105, případně ve větším rozsahu Sachar, H. M., c. d., s. 51-80.

²⁶ Prvního sionistického kongresu se zúčastnilo 204 delegátů z 15 zemí. Jedním z výsledků kongresu bylo i založení Sionistické organizace, jejímž předsedou byl zvolen T. Herzl. Mezi další cíle patřilo zřízení „Židovské agentury“ pro podporu vystěhovalectví a osadnictví a založení „Židovského koloniálního trustu“, jakési banky schopné financovat aktivity ve Svaté Zemi. Do Herzlovy smrti roku 1904 se konalo ještě pět dalších kongresů poznamenaných stupňující se účastí i názorovou diverzifikací. Srv. Sachar H. M., c. d., s. 62.

ostatně přijat i osmanským sultánem Abdülhamitem II. Theodor Herzl, aniž by měl cokoli zajištěné, sliboval sultánovi vykoupení osmanského dluhu. Za takových okolností byl sultán snadno pohnut k (slovním) projevům dobré vůle. Herzl si ale nedokázal získat přízeň židovských milionářů Rotschilda a Hirsche, kteří měli – snad jako jediní – finanční možnosti umožňující operaci takovéto velikosti; jednání tedy zkrachovala.

Z dnešního hlediska se jeví jednoznačně důležitější jeho styky s britskými politiky. Herzl se přes Nathaniela Rotschilda z britské větve tohoto finančnického rodu dostal do britského parlamentu, kde vystoupil před královskou komisí jako „expert“ na židovskou otázku. Díky Rotschildovi mohl projednávat židovskou otázku i s tehdejšími ministrem pro kolonie, Josephem Chamberlainem. Herzl jako Žid ze sekulárního prostředí nelpěl na nutnosti získání Palestiny. Mezi návrhy předkládané ministrově se vyskytoval Kypr a Sinajský poloostrov. Kypr odmítl již sám Chamberlain, jednání o Sinaji selhalo na odporu ze strany Egypta. Za této situace mu nabídl k osídlení část území v rámci britské východní Afriky. Herzl souhlasil, plán však vyvolal zatím nejvážnější krizi uvnitř sionistické organizace. Herzlovo naléhání na toto řešení mělo kořeny v katastrofální situaci východoevropského Židovstva, ale setkal se s ostrým nesouhlasem v řadách sionistické organizace. Jednotu zachránili antisemitští britští kolonisté, kteří jednoznačným odporem vůči možnosti židovské imigrace poslali iniciativu ke dnu.

Jak se ukázalo později, měly styky s britskými politiky, i přes krach veškerých jednání, zásadní důležitost. Ačkoliv se nedostavil bezprostřední praktický výsledek, byly získané kontakty důležité už jen kvůli tomu, že se podařilo původně téměř čistě vnitrožidovskou otázku přenést do světové politiky. Neustálá práce pro sionistickou věc si však vybrala svou daň. Theodor Herzl zemřel roku 1904 zcela zmožen prací ve věku pouhých čtyřiceti čtyř let.

Přestože předčasná smrt zakladatele politického sionismu znamenala velkou ránu, bylo vykonáno příliš mnoho, než aby vše zaniklo s odchodem jedné, byť sebedůležitější, postavy. Sionistické hnutí mělo ve svých řadách celou řadu dostatečně schopných osobností.²⁷ Kritická situace východoevropského Židovstva pak nedovolovala sionistům zabřednout do nebezpečných sektářských půtek. Rozdílnosti v názorech nikdy nepřerostly do rozměrů schopných ohrozit celé dílo.

Rok po úmrtí Theodora Herzla přivedla do Palestiny neúspěšná ruská revoluce další vlnu uprchlíků. Tato druhá alija silně změnila poměry v palestinské židovské komunitě a posílila postavení židovské menšiny. Především díky přílivu dalších imigrantů stoupl počet

²⁷Po Herzlově smrti převzal předsednictví sionistické organizace David Wolffsohn; původně navrhovaný Max Nordau se sám vzdal kandidatury. Již v této době se do hnutí zapojil například Chajm Weizmann, asi nejschopnější ze sionistických představitelů a budoucí první prezident státu Izrael.

židovských obyvatel z přibližně 50 000 kolem přelomu století na 80 000 – 90 000 před vypuknutím první světové války.²⁸

Velká část nově přichozích sdílela sionistické nadšení svých předchůdců, navíc byla oddána i ideálům socialismu. Tzv. „dělnický sionismus“ prezentovaný hnutím Poalej Cion (dělníci Sionu) vzbuzoval silný odpor všech vrstev palestinské společnosti, židovské imigranty z první vlny nevyjímaje.²⁹ Sionističtí socialisté si odcizení Arabů vysloužili důsledným lpěním na židovské práci. Přestože zpočátku se projevovaly obdobné tendence i u prvotní imigrace, vzhledem k nízké ceně arabské pracovní síly došlo brzy k jejich opuštění a především pobřežní plantáže se bez Arabů nedokázaly obejít. Nepřátelsky vnímaly levicové sionisty i osmanské úřady, dostatečným důvodem bylo právě jejich socialistické zaměření a obavy z rozvracení společnosti a možných revolučních snah.

Kromě hnutí Poalej Cion pokračovala v rozvoji židovské komunity i Rotschildem sponzorovaná *Palestinská kolonizační asociace* (dále PICA). Činnost spočívala mimo jiné i v zakládání nových osad; vzhledem k tomu, že na rozdíl od první generace osadníků měli jejich pokračovatelé zkušenosti se zemědělskou činností, dokázali se vyvarovat začátečnických chyb, a osady tak byly životaschopné i bez výraznější podpory. Zesílila také činnost Sionistické organizace. Roku 1903 otevřela v Jaffě pobočku Anglo-palestinské společnosti, později přetransformované do banky. Jejím ředitelem se stal německý Žid Arthur Ruppin. Z prostředků získaných od *Židovského národního fondu* (dále ŽNF) založil realitní společnost Achuzat Bajit a začal skupovat rozsáhlé pozemky; do roku 1914 se podařilo společným úsilím PICA, ŽNF a jednotlivců z řad židovské komunity získat přibližně 400 000 dunamů půdy.³⁰ Mezi další úspěchy židovské imigrace patřilo založení prvního čistě

²⁸ Předválečná židovská populace je dalším předmětem kontroverze. Zjistit přesné číslo je prakticky nemožné. Imigrace do Palestiny totiž pokračovala do posledních okamžiků před vypuknutím první světové války. Věc je dále komplikována značnou nestálostí imigrantů, zdaleka ne všichni účastníci první a druhé aliji zůstali v zemi „natrvalo“. Většina odhadů se však pohybuje v rozmezí od 80 000 do 90 000 obyvatel z řad židovského etnika. Srv. např. Sachar, H., M., c. d., s. 99, případně Gilbert, M., c. d., s. 46. James Parkes dokonce udává pro předválečnou Palestinu židovskou populaci v rozmezí mezi 90 000 – 100 000. Srv. Parkes, J., c. d., s. 242.

Na druhou stranu Justin McCarthy ve své knize zabývající se demografií Palestiny na sklonku osmanské nadvlády a v době britského mandátu tato čísla zpochybňuje a dochází k závěru, že v Palestině nemohlo být v roce 1914 více než přibližně 60 000 Židů. Srv. McCarthy, J.: *The Population of Palestine: Population History and Statistic of the Late Ottoman Period and the Mandate*, Columbia University Press, New York 1990, s. 23-24.

²⁹ Jak už vyplývá z předcházející pasáže, Poalej Cion v sobě spojovalo ideály socialismu a sionismu. Zakladatelem hnutí byl ruský student Ber Borochov, jenž ve svém eseji „Národnostní otázka a třídní boj“ provedl určitou syntézu těchto dvou myšlenkových směrů. Srv. Avineri, Š., c. d., s. 141-151.

Borochov nebyl úplným průkopníkem. Za jeho předchůdce lze považovat Nachmana Syrkina, ten se však zdiskreditoval v době krize kolem britského plánu s „židovskou Afrikou“ a jím napsané práce nenalezly odezvu. Srv. též c. d., s. 128-140.

³⁰ Srv. Zouplna, J., c. d., s. 34. Ariel L. Avneri ve své knize uvádí držbu půdy ve výši 418 000 dunamů, ovšem pro rok 1918. Vzhledem k tomu, že během války a britské okupace byl prodej půdy pozastaven, lze předpokládat, že předválečná hodnota nebyla o mnoho menší. Srv. Avneri, A., L., c. d., s. 76. Dalším zdrojem potvrzujícím tuto hodnotu je i práce pramenné povahy napsaná významným českým speleologem Jaroslavem

židovského města, Tel Avivu, v sousedství arabské Jaffy roku 1909. Město založené zcela „na zelené louce“ od počátku prodělávalo prudký rozvoj a brzy se stalo jedním z největších v Palestině.

Existovala ale i „druhá strana mince“. Vyrůstající přítomnost židovské komunity vyvolávala neklid mezi arabskými obyvateli. Feláhové, často podporovaní svými vrchnostmi, se mnohdy odmítali smířit s židovskými osadami a využívali každé možnosti, která skýtala šanci na zvrácení prodeje, případně alespoň zkomplikování života osadníkům. Objevovaly se první organizované protesty žádající zastavení imigrace i zákazy prodeje půdy. Osmanské úřady čas od času stížnosti vyslyšely a zaváděly restriktce namířené proti Židům. Odpor zesílil zvláště po mladoturecké revoluci (1908), kdy arabští poslanci nově zřízeného parlamentu dokázali brzy využít svůj vliv k nátlaku na státní moc.³¹ Navíc se přes všechny snahy sionistům ani nesionistům nepodařilo vytvořit zcela životaschopnou komunitu. I před první světovou válkou žila většina židovského obyvatelstva v Jeruzalémě.³² Tamější Židé patřili k nejkonzervativnější části populace i nadále závislé na dávkách z ciziny; k sionistickým myšlenkám se stavěli lhostejně až nepřátelsky. Dalším tradičním centrem konzervativního Židovstva byl palestinský Safed.³³ Pro sionisticky zaměřené Židy byla nejdůležitější pobřežní města Jaffa a Haifa.³⁴ Jaffa se stala spolu s nově založeným Tel Avivem jejich palestinským centrem.

Petrbokem. Ve svém silně prosionistickém cestopisu popisujícím výpravu do Palestiny v letech 1925 a 1926 podpořil svůj spor s asimilantskou částí českého Židovstva zaznamenáním přesných údajů ukazujících vzestupné trendy u palestinské židovské komunity. Pro rok 1914 uvádí půdní držbu v židovských rukou ve výši 420 000 dunamů. Srv. Petrbock, J.: *Palestina a židovská práce i mravnost*, Nakladatel Rudolf Rejman, Praha 1927, s. 6,

³¹ Faktický dopad veškerých protestů a omezení byl díky všudypřítomné korupci velice problematický.

³² V Jeruzalémě žilo před válkou údajně až 50 000 Židů. Srv. například Parkes, J., c. d., s. 242.

³³ Kolem 12 500 Židů. Srv. Parkes, J., c. d., s. 242.

³⁴ Přibližně 12 000 - 15 000 v Jaffě (i s Tel Avivem), kolem 6 000 v Haifě. Srv. Parkes, J., c. d., s. 242; Kimmerling, B. – Migdal, J. S., c. d., s. 47.

Druhá kapitola

Palestina za světové války a na počátku poválečného období (1914-1920)

Nejpozději od krymské války (1853-1855/56) museli všichni vidět, že další existence Osmanské říše zcela závisí na blahovůli, respektive rivalitě evropských mocností. Tuto ponižující okolnost si čím dál více uvědomovala i osmanská politická elita. Snaha vymanit se z vlivu tradičních velmocí nakonec Osmanskou říši přivedla ke spolupráci s vilémovským Německem. Sbližování pokračovalo i po mladotureckém převratu (1908), přesto nebyla účast Osmanské říše ve válce předem daná. Nakonec však mezi Turky zvítězil proud, který viděl válečnou účast ve spojení s Německem jako jedinečnou šanci k získání území dříve ztraceného při bojích s Rusy. Počátkem srpna 1914 uzavřeli Turci s Němci tajnou obrannou smlouvu, důsledkem čehož byla aktivní válečná účast na straně centrálních mocností. Oficiálně zůstala Osmanská říše až do konce října neutrální, toto závěrečné období klidu však bylo ve znamení horečnatých válečných příprav a mobilizace. Se závěrem října přišlo napadení ruských černomořských přístavů, čímž odpadly veškeré zbývající pochybnosti.

Stejně jako ostatní i Turci podlehl iluzi krátké bleskové války, navíc nepočítali s válečnou účastí Velké Británie, což se ukázalo jako zásadní selhání. Vzhledem k válečnému vystoupení Osmanů ztratili Britové veškerý zájem na uchování územní celistvosti Osmanské říše, ta se tak v případě vítězství dohodových sil měla stát nevratnou minulostí.³⁵

Přestože v prvních letech války zůstala Palestina mimo válečné dění, vstup Osmanské říše do konfliktu se zde projevil prakticky okamžitě. Boje přinesly přerušení diplomatických styků i zrušení kapitulačních smluv se znepřátelenými mocnostmi. Po odchodu konzulů následovala i snaha o vypovězení všech občanů příslušejících k dohodovým mocnostem. Toto opatření postihlo především židovskou populaci, jejíž značná část v zemi pobývala teprve krátkou dobu a navíc pocházela z nyní nepřátelského Ruska. Během války odešly z Palestiny tisíce Židů, ať už byli vyhnáni Turky, nebo uprchli ze strachu před represáliemi. Vyhoštění se dalo předejít jedině přijetím osmanského občanství. Je nutno dodat, že Židé tuto možnost bohatě využívali.³⁶ Pro jižší kritickou situaci dokázal alespoň částečně zmírnit postoj Německa a Spojených států amerických (v případě USA po dobu zachovávání neutrality).³⁷

Sympatie sionistického hnutí byly po podstatnou část války rozpolcené zcela dle zemí

³⁵ Vzhledem k zaměření práce se podrobněji soustředím především na události mající souvislost s Palestinou. Podrobnou analýzu událostí a válečných aktivit na Blízkém východě podává ve své knize Eduard Gombár. Srv. Gombár, E., c. d., s. 371-396.

³⁶ Howard Sachar udává desítky tisíc žádostí o osmanské občanství. Srv. Sachar, H. M., c. d., s. 101.

³⁷ Šlo především o dodávky nejn nutnějších životních potřeb.

původu. V zásadě lze říci, že stejně jako nesionističtí Židé byli i sionisté loajálními občany.³⁸ Dokonce i mnozí sionisté žijící v Palestině dobrovolně narukovali do osmanské armády. Veškerým snahám o vystoupení palestinského Židovstva však byla záhy učiněna přítrž změnou politiky místodržících.³⁹ Nepřátelský postoj úřadů vůči židovským obyvatelům přinesl brzy první ovoce. Josef Trumpeldor, aktivní sionista jenž patřil mezi tisíce Židů vyhnané v počátečních fázích války, začal spolu s Vladimírem Žabotinským brzy po svém příchodu do Egypta organizovat dobrovolníky pro boj s Osmanskou říší. Židé zorganizováni do tzv. „sionského sboru mulařů“ byli za vedení a souhlasu britské armády nasazeni během gallipolské operace⁴⁰, kde vystupovali jako samostatná židovská jednotka nebojového charakteru.⁴¹ Po krachu tohoto tažení Britové „sionský sbor mulařů“ rozpustili.

Válečná opatření dopadla tvrdě i na arabské muslimy a křesťany. Osmanská říše, v níž drželi moc příslušníci mladotureckého hnutí, pohlížela na Araby jinak než v dřívější době, kdy i přes mocenské prvenství tureckého živlu stála do značné míry na univerzalistických základech daných islámskou vírou a neomezenou všeobecně uznávanou dynastickou mocí panovníka. Naproti tomu mladoturci, jakožto zástupci sekulárního nacionalistického hnutí zcela poplatného své době, viděli v Arabech konkurenční, téměř nepřátelskou entitu, a jako takovou ji brali se značnou nedůvěrou. Zatímco potlačování veškerých projevů arabského nacionalismu se týkalo spíše úzké vrstvy vzdělané elity sídlící převážně ve městech, odvody do armády postihly nejvíce nejchudší vrstvy populace, arabské feláhy a městskou chudinu.⁴²

V průběhu války na Palestinu těžce dolehla i britská námořní blokáda, jež značně ztěžovala zásobování. Především v období předcházejícím dobytí Palestiny britskými vojsky upadala země i obyvatelstvo do naprosto katastrofálního stavu. Turecká armáda v honbě za palivem nutným pro zásobování frontových vojsk nemilosrdně likvidovala veškeré lesní a dřevní porosty, běžnou se stala i konfiskace zemědělského zvířectva a potravin.⁴³ V době příchodu britské armády tak byla země na pokraji hladomoru.⁴⁴

³⁸ Určitou snahou o samostatnou politiku sionistického hnutí bylo zřízení byra v dánské Kodani, nicméně tento úřad nikdy nenabyl většího významu.

³⁹ Nepřátelskou politiku vůči sionistům prosadil nový místodržící Džemal Paša.

⁴⁰ Gallipolská operace, jež měla za cíl dobýt Úžiny a ohrožit Konstantinopol, probíhala od února 1915 do ledna 1916. Přes počáteční úspěchy skončila naprostou katastrofou. Britové ztratili během dobývání přes 200 000 mužů, oproti přibližně 120 000 ztrátám na turecké straně. Šlo o jedno z největších životních selhání tehdejšího ministra admirality, Winstona Churchilla. Srv. Gombár, E, c. d., s. 377-378.

⁴¹ Činnost jednotky složené z 562 mužů sestávala ze zásobování a dopravy raněných. Vzhledem k výsledku celé bitvy byla židovská účast naprosto zanedbatelná, nicméně z hlediska symbolického šlo o velký pokrok. Z hlediska účastníků samotných měla jejich participace význam i z praktických důvodů. Získání jakýchkoliv bojových zkušeností totiž bylo velice důležité pro budoucí obranyschopnost jišuvu.

⁴² O likvidaci předních představitelů arabského národního hnutí srv. Antonius, G.: *The Arab Awakening: The Story of the Arab National Movement*, H. Hamilton, London 1938, s. 188-193.

⁴³ Údajně až 9/10 úrody padlo na vrub vojenským rekvizicím. Srv. Gombár, E, c. d., s. 379

⁴⁴ Z oblasti byl nejhůře postižen Libanon, kde zahynulo na 100 000 obyvatel, což je při výchozí

S výjimkou krátké egyptské okupace spadala Palestina po staletí pod svrchovanost osmanských sultánů a vzhledem k svému relativně perifernímu umístění a politické i hospodářské nedůležitosti se ani nestala cílem nepřátelských aktivit. S první světovou válkou přišla do Svaté země největší změna od dob křížáckých výprav. Palestinu se měla po dlouhých staletích opět dostat do rukou křesťanů.

Z hlediska výsledku celé války hrála syro-palestinská fronta jen podružnou roli, ale události jež nakonec vyplynuly z úspěšného průběhu britského tažení zdaleka přesáhly lokální charakter. První válečný rok se Britové museli bránit spojenému turecko-německému náporu na Suez. Lednová ofenzíva dosáhla dílčích úspěchů, avšak útočící armáda nedisponovala prostředky dostatečnými pro prolomení britské obrany. Po zbytek války přešla iniciativa na britskou stranu a turecké vojsko posílené o německé jednotky dokázalo protivníka jen zdržovat.⁴⁵ V prosinci 1917 Britové pod velením generála Allenbyho vstoupili do Turky vyklizeného Jeruzaléma.

Poslední velká ofenzíva německé armády zapříčinila odvelení velké části vojsk na západní frontu a zdržení útoku proti Sýrii, ten byl obnoven až v úplném závěru války, v září 1918. Britové pokračovali v úspěšném tažení. Do konce října byla obsazena velká část Libanonu včetně Bejrútu. 30. října uzavřela Británie s Tureckem dohodu o příměří, válka na Blízkém východě skončila. Závěrečných operací na syropalestinské frontě se účastnily i jednotky složené z židovských dobrovolníků, jež byly zorganizovány do židovské pluku.⁴⁶

Dobytí Palestiny Brity bylo sice pro budoucí uspořádání této země stěžejní, ale neméně důležitě se jevila i mnohostranná diplomatická jednání, jež se odehrála po čas války. Budoucnosti Palestiny se dotýkaly tři jednání; korespondence mezi šarífem Mekky Husajnem a britským vysokým komisařem McMahonem, jednání mezi Brity a Francouzi vyústivší v Sykes-Picotovu smlouvu a nakonec Balfourova deklarace na první pohled vzájemně se vylučující se.

Nejranější z těchto diplomatických dokumentů byla Husajn-McMahonova

populaci 450 000 ohromující úbytek. V Palestině dosahoval populační úbytek mezi nežidovským obyvatelstvem „pouhých“ 50 000. Srv. Gombár, E., c. d., s. 379; McCarthy, J., c. d., s. 26.

⁴⁵ Turecko-německá armáda byla při zdržování poměrně úspěšná. Tehdejší velitel britských jednotek sir Archibald Murray postupoval ve svém tažení proti nepřátelským vojskům se značnou váhavostí, k hranicím Palestiny se přiblížil až s počátkem roku 1917, navíc jeho útokům dvakrát odolala jedna ze vstupních bran do Palestiny, Gaza. Po těchto rozpačitých výsledcích byl odvolán a nahrazen generálem Allenbym. Ten mohl počítat jak s podporou emíra Fajsala, jehož vojskům se v červenci 1917 podařilo dobýt přístav Akabu, tak s čím dál přátelštějším naladěním domorodého obyvatelstva, jež nakonec vítal Brity jako své osvoboditele. Srv. Antonius, G., c. d., s. 217, 225-228.

⁴⁶ Židovský pluk se skládal ze tří dobrovolnických praporů, 38., 39., a 40. 38. prapor královských střelců byl složen z židovských vojáků britské provenience. 39. praporek sestával z Židů amerických a praporek 40. z Židů palestinských. Celkem sloužilo v jednotce přibližně 5 000 vojáků, mimo jiné i budoucí významný sionistický politik a izraelský premiér, David Ben Gurion. Srv. Zouplna, J., c. d., s. 48.

korrespondence.⁴⁷ Během korespondenční výměny mezi těmito dvěma účastníky se Britové snažili mekkského šarífa získat na svou stranu, čímž by dovedně vyrazili trumf z rukou osmanského sultána a silně by omezili legitimitu jeho volání po džihádu vůči nevěřícím.

Za toto spojenectví se šaríf Husajn dožadoval velké ceny. Odměnou za povstání proti Turkům měl vzniknout nezávislý arabský stát rozkládající se v západo-východním směru od Středozemního moře k hranicím s Persií. Na severu měla být hraniční oblastí Anatolie. McMahonovi se příliš nechtělo pouštět do disputací zahrnujících otázku hranic, po poradě s ministerstvem vyjádřil konkrétní připomínky zohledňující oblasti, jež by měly být z budoucího arabského státu vyjmuty z důvodů důležitých pro Brity, či s ohledy na britské spojence. Omezení se měla dotýkat pro Brity strategicky důležitých oblastí v Zálivu a území se silným zastoupením nearabského obyvatelstva. Oblast Středozemního moře vyjmutou z budoucího arabského státu McMahon vymezil jako území na západ od Aleppa, Hamy, Homsu a Damašku. Takové podmínky se zpočátku zdály šarífovi nepřijatelné, nakonec však bylo dosaženo shody a šaríf i jeho syn Fajsal se ujali vedení arabského povstání.⁴⁸

Nedlouho poté následovala tajná jednání ústící v uzavření Sykes-Picotovy smlouvy.⁴⁹ V této dohodě si Velká Británie a Francie rozdělily podstatnou část území Blízkého východu do 5 zón. Zóny modré a červené měly spadat pod přímou administrativní správu Francie respektive Velké Británie, zóny A a B pak měly být pod francouzským respektive britským vlivem. Zvláštní pozornost byla věnována Svaté zemi (hnědá zóna), dle dohody zde mělo fungovat spojenecké kondominium Francie, Velké Británie a Ruska. Vzhledem k průběhu války však byly výsledky diplomatických jednání dohodových mocností uplatněny v poválečném vývoji jen ve značně omezené míře. Kvůli bolševické revoluci v Rusku a následnému vystoupení z války po uzavření separátního Brest-litevského míru se staly jakékoliv ruské nároky na oblast Blízkého východu zcela irelevantní a nástupnický bolševický režim ani v tomto směru nevyvíjel žádné zvláštní aktivity, naopak se rozhodl ve snaze o urychlení světové revoluce zveřejnit veškerá tajná diplomatická jednání carského režimu se západními spojenci. Tento akt sice značně narušil vztahy mezi arabskými nacionalisty a koloniálními mocnostmi, avšak nakonec se obešel bez vážnějších následků. Problematictější pro budoucí uspořádání Blízkého východu ve smyslu ujednání mezi Sykesem a Picotem se jevil značný válečný úspěch Velké Británie a nevýrazný výsledek Francie. Za nastalých okolností totiž Britové příliš nestáli o výraznější participaci svého spojence na dělení válečné

⁴⁷ Srv. například Antonius, G., c. d., s. 413 – 427.

⁴⁸ Přesné důvody, jež přiměly šarífa Husajna k dohodě s Brity, jsou zahaleny tajemstvím. Možné řešení nabízí Eduard Gombár, jenž se domnívá, že byl použit trik spočívající v rozdílném znění anglické a arabské verze posledního McMahonova dopisu. Srv. Gombár, E., c. d., s. 386.

⁴⁹ Srv. Antonius, G., c. d., s. 428 – 430.

kořisti. To se projevilo již v době před a bezprostředně po uzavření příměří s Tureckem, kdy britská armáda ještě několik dní postupovala v tažení a to především kvůli tomu, aby co nejvíce oslabila vliv Francie.⁵⁰ Francouzům příliš neprospěl ani zrod kemalistického Turecka, jež si v zásadě dokázalo uhájit územní jednotu. Ve výsledku tak dostali Francouzi volné ruce jen v Sýrii a Libanonu, o případných zónách vlivu nemohlo být ani řeči.

Posledním klíčovým dokumentem zrozeným v bouřlivých dobách Světové války byla Balfourova deklarace, rozsahem nejstručnější, dopadem však přesahující Husajn-McMahonovu korespondenci i Sykes-Picotovu smlouvu o několik řádů. V tomto kratičkém dopise se britská vláda prostřednictvím lorda Balfoura zavazuje podporovat zřízení židovské národní domoviny v Palestině při zachování všech práv nežidovského obyvatelstva.⁵¹ Balfourova deklarace samozřejmě nepřišla jako blesk z čistého nebe. Anglie byla jedním z evropských center židovské imigrace z Ruska, což s sebou přinášelo i značné zastoupení sionisticky orientovaných Židů, jelikož pro východní židovstvo byl sionismus mnohem atraktivnější, než pro takřka asimilované Židy západní Evropy. Obzvláště silným střediskem židovské komunity byl anglický Manchester. Z tohoto města vzešla jedna z nejzářivějších osobností sionismu, Chajm Weizmann. Spolu s Nachumem Sokolovem se podílel na jednáních klíčových pro budoucí poválečné uspořádání Palestiny. Zatímco Nachum Sokolov patřil již v této době mezi nejvyšší činitele Světové sionistické organizace, Weizmannova politický vzestup teprve čekal.⁵² Přesto se mi zdá oprávněné tvrdit, že právě Weizmann se o pro sionisty velice příznivý výsledek zasloužil největší měrou.

Přes nesporné kouzlo své osobnosti a vynikající řečnické nadání by však nedosáhl ničeho nebýt příznivé konstelace tehdejší britské vlády. Příznivcem sionismu byl jak lord Balfour, tak ministerský předseda Lloyd George, v žádném případě nelze podceňovat ani vliv Herberta Samuela, bývalého ministra britské vlády a zároveň praktikujícího Žida se sympatiemi k sionismu. Svůj vliv na vydání Balfourovy deklarace mělo i mnoho dalších faktorů zcela odlišného charakteru. Ze strategických důvodů byl projekt židovské národní domoviny výhodný jako v podstatě časově neomezená základna britských vojenských sil vhodná k ochraně Suezského kanálu tolik potřebného pro lodní dopravu směřující do Indie. Balfourova deklarace totiž v sobě snad právě pro svou stručnost a zcela obecné znění skýtala

⁵⁰ Přestože příměří s Tureckem bylo uzavřeno 30. října 1918, Britové pokračovali v postupu a ještě 3. listopadu obsadili Mosul, v Sykes-Picotově smlouvě spadající pod francouzský vliv. Srv. Gombár, E., c. d., s. 396.

⁵¹ V úplném znění je Balfourova deklarace přeložena například v knize Eduarda Gombára. Srv. Gombár, E. c. d., s. 394.

⁵² V únoru 1917 byl zvolen předsedou britské sionistické organizace. V srpnu 1921 se stal prezidentem Světové sionistické organizace. Srv. Zouplna, J., c. d., s. 48.

mnohá zákoutí umožňující setrvání Velké Británie v Palestině v podstatě po zcela libovolnou dobu.⁵³ Zřejmá výhodnost britského držení Palestiny spočívala i v jejím využití jako dalšího omezení francouzského vlivu. Vedle těchto pragmatických důvodů hrál svou roli i na protestantství založený idealismus a v tehdejší době stále ještě doznívající milenianistické nálady.⁵⁴ Určitý vliv měly i obavy před podobným postupem ze strany Centrálních mocností. Poněkud pošetilejší motivací byla mezi křesťany pevně zakořeněná odvěká víra v židovskou všemocnost a obecné přeceňování jejich vlivu.

Je nutné zmínit, že přes nesporný úspěch a průlomovost Balfourovy deklarace nevyšla britská vláda vstříc zcela ve všem. Když Britové požádali zástupce sionistů o jejich vlastní představu poválečného řešení Palestiny, přáli si sionisté ustavení „Palestiny jako židovské národní domoviny“, oproti tomu se jim dostalo „jen“ „židovské národní domoviny v Palestině“, tyto na první pohled možná nedůležité nuance měly zásadní důležitost. I tak získali sionisté mnoho, ale to vše za okolností, kdy na všechny strany odmítali, že by cílem hnutí mělo být zřízení samostatného židovského státu.⁵⁵

Zatímco na diplomatickém poli dosahovali sionisté jednoznačných úspěchů, vývoj v Palestině bezprostředně po dobytí a skončení války nenabízel vzhledem k přehnaným očekáváním sionistů mnoho důvodů k radosti. Velká Británie v zemi zřídila speciální vojenskou správu zvanou O.E.T.A.⁵⁶ Už z podstaty vojenské správy vyplýval především zájem o praktická řešení problémů nastalých v časech války a o stabilizaci poměrů. Bezprostředním cílem Britů po dobytí země bylo obnovení zásobování a obstarání dostatku potravin pro válkou vyhladovělé obyvatelstvo.

Důležitým krokem bylo nové administrativní rozdělení. Britská správa se většinou pokoušela o kontinuitu s osmanským systémem, ale toto v případě administrativního členění nepřicházelo v úvahu. Vojenská administrativa rozdělila zemi do okresů, každý z okresů spravoval vojenským guvernérem zodpovídající se hlavnímu správci. Poslední z nich, Jean Louis Bols, již otevřeně vystupoval proti aktivitám sionistického hnutí.⁵⁷ Pravdou je, že

⁵³ Jelikož zájmy arabského a židovského obyvatelstva byly naprosto protichůdné, stalo se jediným způsobem, jak dodržet závazky dané Balfourovou deklarací židovské i arabské straně, setrvání britského dohledu nad Palestinou.

⁵⁴ Idealismus však hrál v tomto případě dle mého názoru spíše doplňkovou roli.

⁵⁵ Například Nahum Sokolov se bránil nařčením antisionistů jednoznačným odmítnutím cílů spočívajících v ustavení židovského státu: „Znovu bylo řečeno a stále je opakováno antisionisty, že sionistické hnutí míří za vytvořením samostatného židovského státu. Ale tato tvrzení jsou naprosto bludná. „Židovský stát“ nikdy nebyl částí sionistického programu.“ Již vzhledem k ústřednímu dílu sionismu, „Židovskému státu“ byl Sokolovův výrok přinejmenším úsměvný. Srv. Sykes, Ch.: *Crossroads to Israel, 1917-1948*, Indiana University Press, London - Bloomington 1973, s. 11.

⁵⁶ Occupied Enemy Territory Administration, do zřízení této administrativy zodpovídal za chod země generál Clayton. Prvním velitelem O.E.T.A. se stal generál Arthur Money, jenž byl vystřídán generálem Jeanem Louisem Bolsem. Srv. Zouplna, J., c. d., s. 23, 26.

⁵⁷ Již v srpnu 1919 žádal tehdejší nejvyšší správce Jean Louis Bols zrušení v zemi operující sionistické

sionisté vojenské administrativě situaci nijak neulehčovali, spíše naopak. Od první půle roku 1918 v zemi působící Sionistická komise si počínala v značně nediplomatickém duchu.⁵⁸ Velice suverénní chování a neustálé stížnosti příliš nepřispívaly k rozvíjení plodných vztahů. Mezi předměty stížností patřilo například prodloužení ještě Osmany zavedeného zákazu prodeje půdy. Přes protesty zůstal zákaz v platnosti až do zrušení O.E.T.A. Britská vojenská správa tak v podstatě ignorovala existenci Balfourovy deklarace, ostatně ta byla v zemi zveřejněna až dva a půl roku od dobytí Brity. Kromě toho musela britská posádka čelit vzrůstajícím projevům nepřátelství namířenému vůči sionistům a další imigraci židovského obyvatelstva.⁵⁹ Na nepokoje Britové odpověděli tvrdým zásahem proti rodu Husajniů podílejícím se vydatně na podněcování obyvatelstva vůči Židům⁶⁰.

Zatímco palestinské obyvatelstvo, nebo spíše jeho aktivistická část, se stavělo k židovské imigraci a Balfourově deklaraci odmítavě, vůdcové arabského povstání zastávali mnohem flexibilnější pozice. Zajímavý výsledek přineslo jak setkání mezi hlavou britského arabského byra předním orientalistou D. C. Hogarthem a šarífem Husajnem, tak později jednání Chajma Weizmanna se synem Husajna emírem Fajsalem. Ani v jednom případě neměli proti zřízení Židovské národní domoviny významnějších námitek, naopak vydali značně přátelská prohlášení. Šaríf Husajn ani nic nenamítal proti vyčlenění Palestiny z budoucího arabského státu, jen se dotázal, sahají-li plány sionistů až k dosažení úplné samostatnosti, po negativní odpovědi byl zcela spokojen.⁶¹

V pozitivním duchu se odehrálo i setkání mezi Chajmem Weizmannem a emírem Fajsalem. První střetnutí těchto dvou politiků proběhlo ve vysloveně přátelské atmosféře. Výborné vztahy pokračovaly nejen v průběhu pařížské mírové konference, ale i v bezprostředně následujícím období. Nedlouho poté podepsal Fajsal s Chajmem Weizmannem smlouvu pojednávající o spolupráci mezi sionisty a budoucím arabským státem. Fajsal počítal s Palestinou zahrnutou do Sjednocené Sýrie, ale se zvláštním autonomním režimem umožňujícím rozvoj židovské komunity.

komise. Srv. Sykes, Ch., c. d., s. 23.

⁵⁸ Během konference sionistické komise v Jaffě z prosince 1918 vyšlo z úst sionistů mnoho vzhledem k okolnostem odvážných požadavků. Sionisté formulovali předběžný návrh pro dočasnou palestinskou vládu. Země měla být uznána jako židovská domovina v níž mají rozhodující volbu židovští obyvatelé, národním symbolem se měla stát židovská vlajka a místo termínu Palestina se mělo používat Erec Israel. Není se příliš čemu divit, že takové chování vyvolávalo u již tak nepříteli prosionisticky naladěné britské osádky nevoli. Srv. Sykes, Ch., c. d. s. 23.

⁵⁹ Srv. Gilbert, M., c. d., s. 58.

⁶⁰ Dosavadní starosta Musa Kazím al Husajni byl odvolán a na jeho místo Britové dosadili příslušníka konkurenčního rodu Našišibiů, další z rodiny Husajniů Hajdž Amin al-Husajni uprchl. Srv. Kimmerling, B. - Migdal, J. S., c. d., s. 79.

⁶¹ Srv. Sykes, Ch. c. d., s. 30. Jiný úhel pohledu nabízí George Antonius. Dle tohoto slavného arabského historika též ujistil Hogarth Husajna, že v Palestině nebudou nijak dotčena politická a ekonomická práva arabské populace. Srv. Antonius, G., c. d., s. 268.

Vzhledem k politickému vývoji se však jednání vůdců arabského povstání a sionistů ukázala být slepou uličkou využitelnou jen pro propagandistické účely. Nepřátelský postoj Francie zhatil veškeré Fajsalovy plány. Donucen okolnostmi emír brzy obrátil kurs o 180° a jak byl dříve vášnivým přítelem sionistů, stal se nyní jejich stejně zavilým odpůrcem. Tato změna měla mnoho co do činění s bouřlivým vývojem v Sýrii. 8. března 1920 zde byl emír generálním shromážděním provolán za krále. Ve snaze o upevnění postoje začal hrát emír Fajsal na antisionistickou notu. S nastalými událostmi se Francie činící si nárok na Sýrii a Libanon odmítala smířit. Francouzi vyslali do Sýrie a Libanonu expediční jednotky, tvrdě zpacifikovali vojenský odpor, Fajsala vyhnali ze země a ustavili přímou správu. Po krachu projektu Spojené Sýrie pod vládou emíra Fajsala bylo území na východ od řeky Jordán přiřčeno na konferenci dubnové konferenci v San Remu pod britský mandát pro Palestinu.⁶²

Naštěstí pro sionisty ani antisionismus Louise Bolse, ani vývoj v Sýrii nijak nepoznamenal přístup britské vlády k Balfourově deklaraci. Britská delegace, jež sestávala z dvou velkých obhájců sionismu Lloyda George a Artura Balfoura, včlenila do podmínek mandátu deklaraci v plném znění a dala tak najevo, že ze slibu na zřízení Židovské národní domoviny v Palestině nehodlá nic slevovat. K 1. červenci 1920 skončilo vojenské provizorium a země vešla pod civilní správu. Nejvyšší zodpovědnou osobou v zemi byl nyní vysoký komisař, jimž se zcela příznačně stal Herbert Samuel, sionisticky zaměřený politik židovského vyznání. Tato konference tak byla ve svém důsledku vyvrcholením sionistických úspěchů. Již brzy se však mělo ukázat, že dosažený úspěch spočíval na velice vratkých základech. V důsledku konání Fajsalova bratra Abduláha se toto velkorysé vymezení stalo neudržitelným a sionisté sklidili první „hořkou“ porážku.⁶³

Princ Abduláh přijal bratrovo ponížení plynoucí z jeho vyhnání ze Sýrie jako poškození rodinné cti a jal se je co nejrychleji odčinit. Spolu s dvěma tisíci muži se dal v lednu 1921 na pochod směrem k Sýrii s úmyslem vyhlásit Francii válku a vyhnat francouzské jednotky z oblasti původně ovládané jeho bratrem. Po poradách s nadřízenými se prezident tamní národní vlády sídlící v Moabu rozhodl Abduláha oficiálně přivítat. Vzhledem k tomu, že emír Fajsal byl odškodněn za ztrátu Sýrie získáním Iráku, jehož králem byl ovšem zvolen již dříve právě Abduláh, stalo se uznání Abduláhova nároku na vládu nad Zajordánskem nejjednodušším a logickým krokem. Britové v žádném případě nestáli o další potíže, kromě

⁶² Konference v San Remu potvrdila platnost spojeneckých ujednání z dob války na jejichž základě mělo dojít k likvidaci Osmanské říše a ustavení Palestiny, Mezopotámie (od 1921 Irák) jako britských mandátů a Sýrie s Libanonem mandátů francouzských. Srv. Makovsky, M.: *Churchill's Promised Land, Zionism and Statecraft*, Yale University Press, New Haven - Yale 2007, s. 77-78.

⁶³ Pravdou je, že odnětím Zajordánska z britského mandátu se pro Židy mnoho nezměnilo. Veškerá židovská imigrace se totiž soustředila výhradně do předjordánska.

toho oblast pod kontrolou Abduláha neměla pro britské impérium žádný větší význam, tudíž nebyl žádný problém přenechat vládu nad zemí spřátelenému emírovi, jenž si nekladal již žádné další teritoriální nároky a navíc neměl nic proti pokračujícímu vlivu Britů na jeho království. Koncem března se emír sešel s Winstonem Churchillem, tehdejším ministrem pro kolonie, pod jehož pravomoce britský mandát nyní spadal.⁶⁴ Churchill žádal po Abduláhovi dvě podmínky; uznání hranic britské Palestiny a pozastavení plánů na vyhnání Francouzů ze Sýrie. Odměnou za souhlas získal emír finanční pomoc a asistenci při budování státu. Později byl celý akt dokončen ratifikací britskou vládou a Abduláh se tak stal vládcem v Zajordánsku.⁶⁵

⁶⁴ Před konferencí v San Remu bylo za Palestinu zodpovědné ministerstvo zahraničních věcí vedené Lordem Curzonem, jenž byl na rozdíl od prosionistického Winstona Churchilla k myšlence židovské národní domoviny od počátku nepřátelský.

⁶⁵ Sykes, Ch., c. d., s. 43-47.

Třetí kapitola

Počáteční léta britského mandátu (1920-1928)

Nebývá časté, aby se za „zlatá léta“ označovala doba následující ihned po vzniku nového státu, kolonie či v případě Palestiny mandátu, avšak domnívám se, že obzvláště v případě britské mandátní správy v Palestině je toto sousloví pro dané období oprávněné. Přestože napětí mezi židovskými přistěhovalci a arabskými usedlíky existovalo již od počátku britské správy, ba, jak již bylo řečeno, sahalo až do doby Osmanů a počátků sionistického přistěhovalectví, stupeň nepřátelství ještě nedosáhl takové míry, aby se dalo hovořit o nezvratné situaci. I pozice Velké Británie spravující Palestinu pod mandátem Společnosti národů byla dostatečně silná na to, aby se snažila co nejvíce držet původního záměru vyhlášeného Balfourovou deklarací, tj. zřízení židovské národní domoviny v Palestině. Přesto však šlo o „zlaté časy“ jen ve srovnání s ději již proběhlými a těmi, jež teprve měly nastat.

Nová administrativa vedená britským židovským politikem Herbertem Samuelem, známým svými sionistům nakloněnými názory, budila na počátku dojem, že prosionistická politika bude prováděna přesně dle očekávání sionistů a obav arabského obyvatelstva.

Palestínští Arabové jednoznačně podporovali Fajsalův plán Velké Sýrie zahrnující dnešní Sýrii, Libanon, Jordánsko a celou Palestinu. Teprve po krachu tohoto projektu se upnuli na myšlenku samostatné Palestiny. Místní notáblové v zásadě neměli proti britskému mandátu nad Palestinou větších námitek, samozřejmě s výhledem na nepříliš vzdálenou vidinu samostatnosti. Ač byla místní společnost i nadále rozdělena na zneprátené tábory, alespoň v jednom aspektu panovala široká shoda.⁶⁶ Tímto shodným průsečíkem všech palestinských frakcí byl odpor k provádění politiky v kontextu Balfourovy deklarace.

Židé zaujímalí o mnoho rozmanitější postoje než Arabové. Ve dvacátých letech v Palestině představovali stále ještě nezanedbatelnou minoritu antisionisté. Většinou šlo o obyvatele „tradičních bašt“ ortodoxního židovstva, jako byl Jeruzalém, Safed a Hebron. Tito lidé i nadále zcela odmítali pro ně rouhačské myšlenky sionismu a do dění většinou příliš

⁶⁶ I nadále panovalo rozdělení na nepřátelské tábory, jež bylo tak silně patrné po předcházející období a jež dokázala s dovedností využívat Osmanská říše. Již s počátkem britské vojenské okupace získal nebývalou důležitost Jeruzalém, s příchodem civilní správy byla tato jeho role jako přirozeného centra země ještě dále posílena. Pro arabský Jeruzalém byla klíčová animozita mezi vzájemně soupeřícími rody Husajniů a Našišibiů, v tomto boji o vliv a moc získával úspěchy po většinu doby rod prvý. Na odporu k sionistickým abicím se ale oba tábory v zásadě shodnout dokázaly. Sionistům se dokonce „podařilo“ sjednotit jinak příliš nespolupracující náboženské komunity. Arabští muslimové a křesťané dokázali ve svém odporu k sionismu překonat vzájemné rozdíly, což se ještě v roce 1919 projevilo na založení muslimsko-křesťanské asociace, nacionalismus se v tomto případě ukázal být silnějším než konfese. Více srv. Kimmerling, B. - Migdal, J. S. c. d., s. 52-53.

nezasahovali, jelikož celý projekt židovské národní domoviny v podstatě ignorovali, respektive bojkotovali.⁶⁷ Mimo tento proud existovaly rozpory i v rámci populace zastávající sionistické názory. Sionisty lze v zásadě rozdělit na několik hlavních proudů. Jedním z nich byli tzv. kulturní sionisté, toužící po co největším obrození židovského národa, pro něž byly státní ambice vedlejší (v Palestině patřila tato skupina do tábora umírněných). Kulturní sionisté si uvědomovali nutnost dorozumění s arabským obyvatelstvem a také o ně usilovali. V rámci sionistického hnutí šlo o menšinový proud, zastávající s pozdější vzájemnou radikalizací jak sionistů, tak Arabů, stále bezvýznamnější roli.⁶⁸

Především v počátečním období byla významná tzv. weizmannovská větev, jež spoléhala nejvíce na diplomatická jednání. Tito lidé usilovali o vytvoření židovské národní domoviny v duchu Balfourovy deklarace; vůči Velké Británii zastávali loajalistický postoj; kvůli udržení spojenectví byli ochotni přistoupit i na bolestné kompromisy. Pro tuto skupinu, zastupovanou Chaimem Weizmannem nebo Nachumem Sokolovem, je charakteristická určitá obojakost; v jednáních s Brity prezentovali umírněnost a popírali snahy o zřízení vlastního státu, skutky v Palestině však svědčily o opaku. I tak lze i v tomto případě hovořit o relativní umírněnosti této větve.

Dalším z důležitých proudů byla sionistická levice, již jako zdaleka nejvýznamnější představitel zastupoval David Ben Gurion. Jeho postoj k Velké Británii byl značně podezřívavý, především zpočátku šlo o hnutí názorově rigidního charakteru, konečným cílem bylo jednoznačně vytvoření židovského státu na bázi socialismu. Značná část členstva otevřeně sympatizovala se Sovětským svazem. Postoj k Arabům byl dvojznačný. Na jedné straně existovaly sympatie k arabskému dělnictvu, využívanému podnikatelskou elitou, na druhou stranu nezřídka vládlo jasné přesvědčení o vlastní nadřazenosti. Vzájemnou spolupráci navíc znemožňoval důraz na „židovskou práci“ a samozřejmě absolutní neslučitelnost cílů. Nelze pominout ani zjevné kulturní odlišnosti, kdy vzájemné vztahy ztěžovalo i silné náboženské záněsy nejchudších vrstev arabské společnosti a naopak sekularismus sahající až k ateismu u levicových sionistů.

Posledním z důležitých proudů byl revizionismus, jehož hlavní představitel Vladimír Žabotinský se v zájmu sionistických myšlenek silně angažoval již v dobách světové války. Nicméně toto hnutí se začalo formovat až po vydání Churchillovy Bílé knihy a Mandátu Spojených národů, a proto se mu budu věnovat později.

⁶⁷ Jednou z výjimek byl vůdce ultraortodoxních Židů Israel de Haan, jenž se pokusil vybudovat ortodoxní, na sionistech zcela nezávislou, komunitu. 24. června 1924 byl na rozkaz Hagany zavražděn. Srv. Gilbert, M. c. d., s. 67.

⁶⁸ Nejvýznamnějším představitelem tohoto hnutí byl bezesporu Achad Ha' Am. Více srv. Avineri, Š., c. d., s. 116-127.

První kroky vysokého komisaře pro Palestinu se zdály potvrzovat spíše to první. Herbert Samuel uvolnil limity na židovskou imigraci, pozastavil zákaz prodeje půdy a amnestoval Vladimíra Žabotinského, zatčeného pro účast na organizaci ozbrojené židovské domobrany. Samuelovým nejbližším spolupracovníkem se stal – na postu tajemníka vysokého komisaře – britský pro-sionisticky orientovaný generál Wyndham Deeds. Dosavadní Samuelova vstřícnost ale brzy narazila na své hranice. Palestínští Arabové dali rázně najevo odpor proti nové pro-sionistické politice britské vlády a vysokého komisaře. Prvního května 1921 se v Jaffě odehrály největší nepokoje od zřízení civilní správy. U příležitosti „svátku práce“ se nejprve střetly vzájemně zneprátelené židovské frakce komunistů a nekomunistické levice, načež oba tábory napadl arabský dav. Násilnosti se rozšířily mimo Jaffu a pokračovaly i v následujících dnech.⁶⁹ Bouře vedly k vyslání Haycraftovy vyšetřovací komise⁷⁰ a k prvním pro Židy nepopulárním a nepochopitelným opatřením ze strany vysokého komisaře.

Herbert Samuel zareagoval ve snaze o uklidnění situace ústupky vůči arabské komunitě. Mezi tato opatření patřilo dočasné zastavení židovské imigrace. Později došlo k jejímu obnovení, nyní již ovšem za podmínek vázaných na absorpční kapacitu země. Především však byla podstatně posílena samosprávná pozice arabského obyvatelstva. Jedním z nejkontroverznějších kroků byl přístup Herberta Samuela k Hadž Aminovi Al-Husajnímu. Nejenže byl tomuto mladému a velice ambicióznímu příslušníku jednoho z nejmocnějších palestinských klanů prominut trest odnětí svobody, udělený ještě vojenskou administrativou za podněcování k nepokojům a násilnostem, ale navíc jej Samuel dosadil – po smrti dosavadního velkého muftího Kamila al-Husajního – na jeho místo.⁷¹ Dalším vstřícným krokem bylo zřízení Muslimské nejvyšší rady v lednu roku 1922, jíž se nově jmenovaný muftí stal hlavou. S touto pozicí získal Hadždž Amin al-Husajní pravomoc jmenovat a odvolávat po celé zemi úředníky islámských institucí.

Ve velice krátké době se tak Amin „vyšvihl“ z pozice vyhnance na místo jednoho z nejmocnějších mužů Palestiny. Této nově nabyté moci dokázal rychle a snadno využít. Rozhodovací pravomoci nad wakfem, půdou patřící islámským náboženským fundacím,

⁶⁹ Přes brzké nasazení armády si násilnosti vyžádaly 314 obětí. Ve střetech zahynulo 48 Arabů a 47 Židů, další více než dvě stovky lidí byly zraněny. Mezi nejodpornější zločiny, k nimž došlo během tohoto týdne, patřilo arabské napadení židovského hostelu pro čerstvě příchozí imigranty, kde Arabové zavraždili dvanáct mužů a jednu ženu. Srv. Sykes, Ch., c. d., s. 51.

⁷⁰ Haycraftova komise dospěla k tomu, že hlavním důvodem k vypuknutí násilností byl nesouhlas Arabů s židovskou imigrací a strach před jejími důsledky. Okamžitou záminkou se stala nepovolená demonstrace bolševiků a jejich střety s židovskou dělnickou stranou. Komise zkritizovala neefektivitu policie, pochválila zásah armády a ocenila pomoc místních autorit při snahách o uklidnění vášní.

Srv.: <http://www.jewishvirtuallibrary.org/source/history/haycraft.html>

⁷¹ Jakožto zmírňující prostředek sice bylo odstraněno adjektivum „velký“, faktické dopady tohoto kroku však byly nulové.

skýtalý mnoho prostoru k dosazování ideových i klanových soupevníků a nový muftí tohoto prostoru také v plné míře využíval. Tento post byl velice důležitý už ze své podstaty nejvyšší náboženské autority v zemi. Zatímco Osmané dbali na to, aby na sebe žádný z místních klanů nesoustředil příliš mnoho moci, Samuel svým počínáním tuto dosavadní stabilitu favorizací Husajniů narušil, jak se později ukázalo, nikoli ku prospěchu britského mandátu nad Palestinou. Opatření přijatá vysokým komisařem vedla k jeho odcizení ze strany velké části sionistů a sionistických politiků. Na druhou stranu se Samuelovi podařilo uklidnit arabské obyvatelstvo, které však i nadále požadovalo zrušení Balfourovy deklarace a co nejrychlejší ustavení palestinského státu. Ač arabští obyvatelé uznávali Brity jako své spojence a počítali s britským vlivem na budoucí stát, v žádném případě nechtěli ustupovat sionistům. Ústupky britské správy vnímali jako určitý základ pro další jednání, jež se měla dále vyvíjet ve prospěch většinového obyvatelstva a na úkor sionistických požadavků. Za současných okolností a stávající vládní konstelace ovšem další ústupky nepřicházely v úvahu.⁷² Balfourova deklarace zůstala i nadále úhelným kamenem britské palestinské politiky.

Arabská nesmiřitelnost vůči ideji židovské národní domoviny se naplno projevila během londýnského vyjednávání. Vyjednávači, zastupující věc palestinských Arabů, do Londýna dorazili v srpnu 1921. V únoru 1922 navrhl Winston Churchill zástupcům sionistů a palestinských Arabů v rámci demokratizace rozšířit dosavadní poradní radu při úřadu vysokého komisaře tak, aby více odpovídala demografické realitě.⁷³ Naštěstí pro sionisty byl tento návrh, vedoucí ku prospěchu arabské populace, arabskými delegáty odmítnut; souhlasem s touto změnou by totiž oficiálně uznali zastoupení židovské populace, což bylo pro delegaci „zabetonovanou“ na pozici „všechno nebo nic“ nepřijatelné. Churchill marně „tlačil“ arabskou reprezentaci k přímým a oficiálním stykům se sionisty. Arabové vedení Musou Kazimem al-Husajním, avšak jednající v porozumění s Hadždžem Aminem al-Husajním, i nadále zcela odmítali uznat sionistickou delegaci vedenou Chajmem Weizmannem jako partnera k diskusím. Trváním na zrušení Balfourovy deklarace, absolutním bojkotem všech sionistických institucí, jakýchkoli styků s jejich představiteli i značně nediplomatickým chováním si představitelé palestinských Arabů natropili více škody než užitku. Za této situace nebylo pro Weizmanna a jeho spolupracovníky obtížné udržet sympatie

⁷² Ve vládních úřadech stále zůstávali sionistům naklonění politici jako Lloyd George, Arthur Balfour a Winston Churchill.

⁷³ Poradní koncil se skládal ze sedmi zástupců Arabů, tří Židů a deseti britských úředníků, přičemž Herbert Samuel disponoval jako vysoký komisař právem veta. Churchillův návrh počítal především se silným posílením arabského prvku. Židé si měli v radě uchovat i nadále tři zástupce, avšak počet arabských zástupců byl rozšířen na dvanáct, kdy měla tři místa připadnout arabským křesťanům, devět míst by získali muslimové. Jedenáct míst bylo vyhrazeno britským úředníkům. Zatímco úředníci měli být jmenováni komisařem, zástupci palestinské populace by byli voleni ve volbách. Srv. Sykes, Ch., c. d., s. 62.

britských vedoucích politiků alespoň prozatím na své straně.

Po ukončení konzultací vydala britská vláda 30. června 1922 tzv. Churchillovu Bílou knihu zabývající se definitivním uspořádáním Palestiny. Parlament nepřijal Bílou knihu bezvýhradně. Konzervativní většina ve sněmovně lordů, jež měla více sympatií pro Araby, se jejím odmítnutím postarala o zkomplikování schvalovacího procesu. Avšak mínění Dolní sněmovny zůstalo konzistentní, a tak byla 6. července 1922 s konečnou platností schválena.

Bílá kniha v zásadě potvrzovala stanovisko britské vlády v duchu Balfourovy deklarace, tudíž počítala i s dalším pokračováním židovské imigrace v rámci naplnění účelu mandátu. Přišla i s určitými inovacemi. Postupným rozšiřováním samosprávy měla být vytvořena legislativní rada, jejíž větší část by volili obyvatelé Palestiny.⁷⁴ Na druhou stranu se v dokumentu objevilo sionistům nepříjemné omezení imigrace s ohledem na schopnost ekonomické absorpce.⁷⁵

Nedlouho po vydání Bílé knihy, dne 24. července, byl vydán další důležitý dokument, tzv. Mandát pro Palestinu. Zatímco Bílá kniha byla obecným vyjádřením britské politiky vzhledem k Palestině, Mandát definoval, jakými konkrétními podmínkami se má britská vláda řídit. Již v preambuli se mandát hlásil k deklaraci z 2. listopadu 1917. S ohledem na tyto cíle je Sionistická organizace v článku 4 oficiálně uznána jako agentura, s níž se má mandátní správa radit a s níž má spolupracovat na uskutečňování daného cíle. Velice důležitý byl i článek 6, jenž ukládal britské správě povinnost povzbuzovat ve spolupráci s Židovskou agenturou usazování židovské populace na půdě, včetně státních pozemků a země ležící ladem. Z dalších článků stojí za zmínku článek 22, stanovující i nadále tři úřední řeči, angličtinu, arabštinu a hebrejštinu.⁷⁶

Na rozdíl od Židů mohli být Arabové s tímto vývojem jen sotva spokojeni. Jak Bílá kniha, tak Mandát pro Palestinu se na adresu arabsky mluvících obyvatel vyjadřovaly dosti vágním způsobem. Při výkonu mandátu neměli Britové nijak ohrožovat práva původního obyvatelstva, ale toto bylo vyřčeno již v Balfourově deklaraci. Kromě staronového ujištění o nedotknutelnosti svých práv se tedy pozici palestinských Arabů již žádného dalšího posílení nedostalo.

Na britské politice vůči Palestině nic nezměnil ani odchod politiků stojících u počátků

⁷⁴ K vlastní škodě se palestinští Arabové rozhodli bojkotovat i volby do této rady. Tímto chováním však prospěli jen svým protivníkům, jelikož poradní orgán vysokého komisaře tak zůstal v prvotní podobě svým složením prospěšnějším Židům.

⁷⁵ Srv. Laqueur, W. - Rubin (ed.), B.: *The Israel - Arab Reader: A documentary History of the Middle East Conflict*, Penguin Books, New York, 2001, s. 25-29.

⁷⁶ Srv. týž, s. 30-36.

pro-sionistického postoje do výslužby či opozice.⁷⁷ Vysokým komisařem stále zůstával Herbert Samuel. Jeho pokusy o prolomení negativistického přístupu arabských představitelů však zůstávaly neúspěšné. Roku 1923 se pokusil vytvořit protiváhu sionistické komisi v Arabské agentuře, avšak Arabové zůstávali neoblomní.

V tomto roce pomalu končila třetí alija, další z přistěhovaleckých vln do Palestiny. Stejně jako v předchozích dvou vlnách, i nyní pocházela většina imigrantů z východní Evropy, především Polska a Sovětského svazu. Nově příchozí sdíleli idealismus i levicové smýšlení svých předchůdců z druhé aliji. Od počátku britské okupace do konce roku 1923 se v důsledku této třetí aliji rozrostla židovská populace o dalších 30.000 – 35.000 lidí, čímž konečně přesáhla předválečnou úroveň.

Přibližně čtvrtina Židů pracovala v zemědělských osadách. Levicové zaměření velké části sionistů se projevovalo na způsobu obhospodařování půdy. V předválečném období byly nejrozšířenějším druhem zemědělských osad *mošavy*, kombinující soukromé hospodaření a družstevnictví. Nejstarší z osad, jako byly například Petach Tikva a Rišon l'Zion, fungovaly na kapitalistické bázi a s využitím levnější arabské pracovní síly. Na počátku 20. století se objevily první *kibucy*, jejichž počet začal prudce narůstat se vznikem britského mandátu. Prvenství nicméně patří *kibucu* v Deganji založeném se schválením Arthura Ruppina roku 1909.⁷⁸ Do vypuknutí války stihli Židé založit ještě dalších 14 osad kibucového charakteru. *Kibucy* spočívaly na čistě kolektivistickém hospodaření. Výnosy z prodeje zemědělských produktů se spravovaly společně, z těchto zdrojů se financovaly všechny výdaje, přičemž v rámci osad neexistovala majetková nerovnost. Snaha o kolektivismus zdaleka nekončila ekonomickým rozměrem. Osadníci uplatňovali své zásady i v sociálních vztazích, což se nejvíce projevovalo na výchově dětí. Těm se místo rodičů věnovaly profesionální pečovatelky. Odděleně od rodičů probíhalo stravování i spánek.

Než přikročím dále, považuji za vhodné pojednat podrobněji o formování hnutí, bez něž si lze budování sionistických osad v Palestině jen sotva představit. Základy židovského státu v jeho současné podobě byly položeny právě v počátečních letech britského mandátu. Špičky socialismem prodchnuté druhé a třetí aliji se brzy začaly prodírat do popředí. Nejprve však bylo třeba vyřešit frakční rozpory v rámci samotné sionistické levice. Mezi levicově zaměřenými sionisty lze najít zastánce mnoha rozdílných modelů: od bezvýhradných obdivovatelů sovětského vzoru, přes trockisty, až po levičáky ve střihu evropských sociálních demokratů. Nepřátelství uvnitř levicového tábora svou divokostí leckdy přesahovalo averzi

⁷⁷ Například Lloyd George, Arthur Balfour a Winston Churchill.

⁷⁸ Průkopníkem kibucnického hnutí byl Aharon David Gordon. Srv. Avineri, Š., c. d., s. 152-159.

vůči realistickým nesocialistickým a mnohdy opovrhovaným „buržoazním politikům“, jako byli Weizman či Sokolov.

Už před první světovou válkou se v zemi etablovaly dvě levicové strany, marxistická Poalej Cion (Sociálně demokratická hebrejská strana) a Gordonova ha-Poel ha-cair (Mladý dělník), Marxovo učení odmítající. Poalej Cion se dále štěpila do dvou dalších frakcí. Ruský mluvící rostovská frakce prosazovala jednotné židovsko-arabské odbory, zatímco nacionalistická frakce upřednostňovala hebrejštinu a odbory oddělené, avšak vzájemně spolupracující. Ve straně Poalej Cion se postupně začal stále více prosazovat triumvirát složený z Ruska příslých Židů Tabenkina, Katznelsona a Davida Ben Guriona.⁷⁹ Tito tři prosadili vznik nové palestinské strany pojmenované *Hitachdut (šel) ha-maamad ha-ovdim be-Erec Jisrael „Achdut ha-avoda“* (Federace dělnické třídy v Palestině „Jednota dělnictva“), jež se měla stát jedinou palestinskou stranou na levici, zahrnující v sobě i *ha-Poel ha-cair*. Její vznik se však musel bez tohoto druhé hnutí obejít, jelikož jeho příslušníci se sloučením nesouhlasili. V hnutí se postupně prosadil proud upřednostňující nacionalismus před socialismem. Tato změna vyústila v rozkol Světové konfederace Poalej Cionu. Britská, americká a argentinská frakce se přiklonily k palestinským straníkům. Představitelé středovýchodní Evropy zůstali věrni Borochovismu.⁸⁰

Ještě důležitějším krokem na cestě k Izraeli se stalo vytvoření odborové organizace *Histadrut klalit šel ha-ovdim ha-ivrijim be-Erec Jisrael* (Všeobecná organizace hebrejských pracujících v Palestině). Odborová organizace začínala s 4.500 členy. První schůze z 5. prosince 1920 dopadla pro Achdut ha-Avody neslavně, neboť nezískala ani polovinu všech mandátů. Necelý rok po založení Histadrutu vystoupil David Ben Gurion se svou vizí Histadrutu jako dělnického státu založeného na autonomní dělnické správě a voleného na principu třídní demokracie.⁸¹ Vize počítala také se silnou centralizací. Produkty jednotlivých komun měly být dány k dispozici centru, jež je mělo dále přerozdělovat. Tyto návrhy se pochopitelně setkaly s odporem, a to dokonce i ve straně, jíž byl Gurion vůdcem. Na odpor zareagoval Ben Gurion odstoupením z pozice generálního tajemníka strany a přesunutím veškerých svých aktivit do odborového hnutí.

Ben Gurion sice revidoval některé své názory, ale politice centralizace zůstal věrný. V tomto směru nakonec také dosáhl úspěchu. Zápas za podřízení opozice však vůbec nebyl jednoduchý. V odborovém hnutí se totiž účastnili zástupci kompletního spektra židovských socialistických proudů; především krajní levice byla v odporu ke Gurionově politice

⁷⁹ Srv. Zouplna, J. c. d., s. 66.

⁸⁰ Týž, c. d., s. 67-69.

⁸¹ Týž, c. d., s. 69-70.

tvrdší. V letech 1922-1926 sváděl David Ben Gurion v Histadrutu ostré boje při kterých v žádném případě nebyl od počátku jasný vítěz. Nakonec však Gurion a jeho spolupracovníci v čele Histadrutu s opozicí skoncovali. V srpnu 1926 byli příslušníci Praporu práce, představujícího nejtvrdší oponenty, bez milosti vyloučeni. Komunita zbavená nezbytných dotací byla tímto krokem odsouzena k zániku, a stala se tak jasným varováním všem, kdo by chtěli příliš překročit hranice vytyčené vedením Histadrutu.⁸²

Jak jsme ukázali na příkladu s opozicí, finanční zdroje odborů byly pro existenci a rozvoj sionistických osad nepostradatelné. Disponování s těmito prostředky dávalo vedení Histadrutu do rukou obrovskou moc, kterou se v případě nutnosti nerozpakovalo použít. Avšak tak jak byly jednotlivé osady závislé na odborovém hnutí, tak i hnutí záviselo na Sionistické organizaci. Před vznikem odborů disponovali příslušníci sionistické levice jen značně omezenými prostředky, jež se velice brzy vyčerpaly. S příchodem jednotné zastřešující organizace bylo možné žádat finanční prostředky od Sionistické organizace, což vedlo k postupné změně politiky směrem k buržoazním sionistickým politikům, kteří měli v tuto chvíli organizaci pevně v rukou. Dosavadní bojkot tak vystřídala spolupráce.

V první polovině 20. let „se vynořil z vod“ palestinské židovské komunity v plné míře proud, jenž byl v naprostém protikladu k dominantní sionistické levici. Vladimír Ze'ev Žabotinský, vášnivý sionista, jenž pomáhal za první světové války zřídit první židovskou vojenskou jednotku, sionský sbor mulařů, rezignoval roku 1923 jen po dvou letech působení na protest proti souhlasu Sionistické organizace s Churchillovou Bílou knihou na svou funkci v rámci sionistické exekutivy, načež a dva roky později založil Revizionistickou stranu. Jak napovídá název, revizionisté chtěli dosáhnout změny sionistické politiky v Palestině ve prospěch požadavků své strany. Nejdůležitějšími body první generace revizionistických politiků bylo odmítání Churchillovy Bílé knihy, Židovské agentury a nedemokratičnosti Sionistické organizace. Vzhledem k Velké Británii požadovali uplatňování mandátní politiky dle ducha a litery Balfourovy deklarace včetně odmítnutí odtržení Zajordánska od britského mandátu.⁸³

Vůdce revizionistické strany, Žabotinský, nebral Araby jako rovnocenné partnery pro diskusi a ani nevěřil v možnost mírového dorozumění. Ve svém klíčovém pojednání nazvaném „Železná zeď“, zveřejněném roku 1923, se zabýval řešením židovsko-arabských vztahů. Vyjádřil zde pochopení pro odpor Arabů k sionistické kolonizaci. Od tohoto pochopení se logicky odvíjely i jeho názory na řešení. Žabotinský si na rozdíl od umírněných

⁸² Peripetiemi Guriona a jeho spolupracovníků s vnitřní opozicí se podrobně zabývá Jan Zouplna v knize *Od Jišuvu k Izraeli*. Srv. c. d., s. 70 – 81.

⁸³ Více o utváření revizionistického hnutí též, c. d., s. 167-174.

sionistů i příslušníků sionistické levice směrem k arabské populaci nebral žádné ohledy. Jedinou životaschopnou možností pro něj bylo budování takové společnosti, kde by byli Arabové i Židé navzájem odděleni. Dohodu na základě dobrovolnosti považoval v přítomnosti za nemožnou. Teprve tehdy, až Arabové ztratí i poslední naději na vyhnání Židů z Palestiny, bude podle něj možné dosáhnout konečné dohody. Jak však plyne ze závěru, Žabotinskému nešlo o vytvoření jakéhosi apartheidu, nýbrž o vznik funkčního státu, v němž by se Arabové těšili všem právům, jež přísluší Židům, ovšem v situaci, kdy přítomnost Židů a jejich převaha v zemi je neotřesitelná.⁸⁴

V létě roku 1925 skončil mandát vysokého komisaře Herberta Samuela. Tento umírněný stoupenec sionismu za sebou zanechal rozporuplné dědictví, jehož plody se naplno projeví až s několikaletým zpožděním. V době kdy opouštěl úřad, však šlo proti jeho působení sotva něco namítnout; dokonce i kontroverzní jmenování Amína Hadždž al Husajního do pozice jeruzalémského muftího se jevílo jako úspěšný krok, jelikož muftí, ač nikdy nepolevil v odporu k Balfourově deklaraci, vystupoval relativně umírněně a ve vztahu k britské Koruně byl zcela loajální. Úspěchy Britů vyniknou především tehdy, srovnáme-li jejich vládu v Palestině s francouzskou správou Sýrie, kde se Francouzi museli od počátku vyrovnávat se silným odporem a otevřeně nepřátelskou populací.

Britové na místo Herberta Samuela dosadili lorda Plumera. V době jmenování za sebou měl kariéru v britské koloniální armádě v Súdánu a Jižní Africe. Největší úspěch zaznamenal za první světové války, kdy velel britské armádě v bitvě o Mesen. Zde si také vysloužil jmenování do šlechtického stavu. V letech 1919-1924 zastával pozici guvernéra Malty. K úřadu vysokého komisaře v Palestině se tudíž dostal až na sklonku života. Především u sionistů vyvolávalo toto jmenování znepokojení. Pokud ani židovský komisař nebyl ochoten prosazovat vyhraněněji pro-sionistickou politiku, dalo se po příchodu britského vojáka jen sotva očekávat nějaké zlepšení. Vzhledem ke zkušenostem s vojenskou správou naopak panovaly obavy z možného zhoršení vztahů. Tyto obavy se však ukázaly být zcela liché. Na rozdíl od svého předchůdce zatíženého židovskou vírou se Plumer necítil povinen neustále prokazovat neutralitu, a tak to byl spíše on než Herbert Samuel, kdo snažil jednat v duchu naplnění závazků plynoucích z britského mandátu nad Palestinou.

Plní maršál lord Plumer se nicméně musel od počátku vyrovnávat s obtížnou situací. Zhoršení poměrů v Polsku totiž spustilo další přistěhovaleckou vlnu.⁸⁵ Na rozdíl od dřívějšíka nyní do Palestiny směřovali příslušníci středních vrstev. Bezprecedentním byl i dosud

⁸⁴ Srv. Žabotinský, V., Z.: *O železných stěnách: my a Arabi*. Rassvět no. 42/43, 4. 11.1923, případně na internetu srv. <http://mideastweb.org/ironwall.htm>.

⁸⁵ Srv. Gilbert, M., c. d., s. 64.

nevidaný počet nově přistěhovaných. V letech 1924-1928 se množství židovských obyvatel Palestiny zvýšilo o více než 50.000 lidí. Toto číslo však v sobě skrývá skrytá zákoutí. Rozebereme-li si populační vývoj v těchto letech po jednotlivých letech, zjistíme, že za tento doposud ohromující nárůst mohou sionisté vděčit nikoli atraktivitě své vize, nýbrž zhoršujícím se podmínkám v Evropě. Od roku 1924 do poloviny roku 1926 se zvýšila židovská populace z 94.945 na 149.500 lidí. Již v následujícím roce ale přišla „studená sprcha“, když populační přírůstek dosáhl zanedbatelných 289 osob. Poslední rok čtvrté aliji znamenal určité oživení, ale i tak se počet přistěhovalců zvýšil jen o několik málo tisíc. Pravdou je, že podstatným důvodem, zapříčiňujícím snížení imigračního přírůstku, bylo zlepšení poměrů v Polsku. Po krizových letech 1924 a 1925 přišel převrat maršála Pilsudského. Ač se to z dnešního pohledu může zdát stěží uvěřitelné, příchod diktatury byl pro polskou židovskou komunitu přínosem. Pilsudský totiž odvolal všechna protižidovská opatření a stabilizoval republiku. Dále nesmíme zapomenout na silný ekonomický růst, způsobující ve Spojených státech amerických i v Evropě optimistická očekávání. Poválečná krize byla konečně překonána a ani ti největší skeptici nečekali žádný zásadní zvrat.

Popsaná fakta sice vysvětlují rapidní snížení přílivu nových imigrantů, avšak nikoli vysokou míru reemigrace, příznačnou pro závěr dvacátých let. Příčinou byla ekonomická krize jišuvu, způsobená již zmiňovaným bezprecedentním přílivem z Polska. V zemi došlo k situaci, kdy ekonomická kapacita nepostačovala k absorbování všech nově příchozích, což se projevilo zvyšováním nezaměstnanosti a rostoucí nákladností projektu jak pro britskou vládu, tak pro sionisty.⁸⁶ Vzhledem k tomu, že opatřeními v Polsku trpěla nejvíce početná židovská střední vrstva, byla to nejčastěji právě ona, kdo volil emigraci. Tito lidé si s sebou do Palestiny přinesli veškerý majetek, jež byli ochotní v zemi proinvestovat. To sice pomohlo zmírnit následek ekonomické krize, ale i tak byla situace vážná.

Většina nově příchozích navíc postrádala ideologické nadšení svých předchůdců a už vůbec nestála o budování utopické společnosti založené na socialistických idejích. Příchod přibližně 50.000 imigrantů tak značně pozměnil strukturu jišuvu v neprospěch sionistické levice. Tento pro levici nepříznivý trend poněkud vyvažovaly těžké životní podmínky v Palestině, jež způsobily, že Svatá Země se stala pro mnoho z nově příchozích jen „přestupní stanicí“; ti, které až příliš často k zemi nic nepoutalo, odcházeli za lepším. Následné zhoršení ekonomických podmínek vedlo k situaci, kdy poprvé od britské okupace došlo k obrácení trendu a populační stagnace znamenala zhoršení židovsko-arabského poměru ve prospěch

⁸⁶ Sionisté samotní nedokázali zvládat imigraci takového rozsahu bez pomoci ze strany britských orgánů. To se projevilo především v době krize jišuvu v letech 1926 - 1927, kdy musela za nezaopatřené osoby převzít zodpovědnost mandátní správa. Srv. Zouplna, J. c. d., s. 54.

Arabů. Jediným pozitivním aspektem této změny bylo krátkodobé uvolnění napjatých arabsko-židovských vztahů.

Až do tohoto období dokázala Sionistická organizace zvládat finanční chod Jišuvu prakticky bez pomoci britských úřadů. Vysoká nezaměstnanost a časté stávky však napínaly její možnosti až k prasknutí.⁸⁷ Nesmíme zapomenout, že záměrem sionistů nebylo udržování statu quo, nýbrž expanze; finanční podpora jišuvu navíc nebyla jedinou aktivitou, již se tato organizace zabývala. Obrovské náklady si vyžádalo skupování půdy a kompenzace nájemců, na něž plynulo především ve dvacátých letech závratné množství prostředků.⁸⁸ Tyto praktiky silně kritizovala revizionistická opozice, jež považovala nákupy rozsáhlých ploch země a odškodňování nájemců za plýtvání prostředky. Velká většina půdy totiž spadala do kategorie státního vlastnictví, takže na ni měli – dle revizionistické interpretace britského mandátu – sionisté oprávněný nárok. Vedle zmíněných aktivit financovala Sionistická organizace i budování školství a zdravotnictví. Proto se nelze divit, že rozpočet každoročně upadal do deficitu a projekt neustále balancoval na pokraji bankrotu. Přestože na palestinské poměry byly finanční fondy organizace úctyhodné, ambiciózní plány načrtnuté na počátku mandátu se brzy setkaly s méně příznivou realitou.⁸⁹ Roku 1928 začínaly být poměry přímo neúnosné, Weizmann proto požádal Brity o rozsáhlou finanční půjčku. Vláda sice o jejím poskytnutí jednala, ale žádost nezískala dostatečnou podporu a byla odmítnuta.⁹⁰ Na druhou stranu vedla ekonomická krize ke snaze o zlepšení hospodaření a většímu dohledu nad příjemci dotací.⁹¹

Sionistická organizace ale nebyla jediným investorem. PICA, nesionistická nadace Lorda Rotschilda, stále obhospodařovala jedny z největších pozemkových fondů.⁹² Peníze na založení Institutu pro židovská studia, z něhož vzešla Hebrejská univerzita na hoře Scopus, přišly od amerického sionisty Felixe Warburga. Jednu z největších investičních akcí podnikl Pinchas Ruthenberg, ministr policie v době Kerenského vlády, který získal koncese pro založení Palestinské elektrárenské společnosti, jež funguje dodnes.⁹³

⁸⁷ Pro vývoj nezaměstnanosti v Jišuvu srv. The Jewish Agency for Palestine: *The Jewish Plan for Palestine, Memoranda and Statements*, Jerusalem 1947, s. 411.

⁸⁸ O potížích s nabýváním půdy srv. Avneri, A. L., c. d. s. 174-180.

⁸⁹ Weizmann předpokládal do roku 1925 nabytí 5 milionů dunamů půdy, přičemž ani do vzniku Izraele se nepodařilo Židům získat z tohoto množství více než jen zlomek. Srv. Zouplna J., c. d. s. 53.

⁹⁰ Žádost podpořil Churchill, tehdejší ministr financí, Leopold Amery, ministr kolonií a lord Balfour. Srv. Gillbert, M., c. d. s. 71.

⁹¹ Vedení Histadrutu si udělalo ze svých funkcí velice dobrý byznys. Vrcholným představitelům, jako byl Gurion, se podařilo poměrně pohodlně fungovat, aniž by vykonávali jakoukoliv výdělečnou činnost. Mimo jiné docházelo k poměrně velkým zpronevěrám finančních prostředků určených pro rozvoj organizace a komunity. Více srv. Zouplna, J., c. d., s. 82-83. .

⁹² Největší nákupy proběhly u této organizace již dříve, k roku 1925 bylo v jejím vlastnictví na 467 996 dunamů půdy, o pět let později 519 904 včetně 34 911 v koncesích od britské vlády. Srv. Avneri A. L., c. d., s. 160.

⁹³ Srv. Zouplna, J. c. d., s. 52.

V posledním roce před opuštěním úřadu provedl lord Plumer dva důležité kroky. Prvním byla snaha o posílení práv nájemců půdy. Šlo o vylepšení zákona vydaného již předchozím komisařem Samuelem. Zákon měl předcházet situacím, kdy prodejem půdy docházelo k vypuzení nájemců. Dlužno dodat, že Arabové otázku rolníků zbavených půdy pro propagandistické účely podstatně zveličovali. Vzhledem k objemu transakcí se ve skutečnosti týkala jen mizivého zlomku nájemců, násilné vypuzení měli na svědomí většinou vlastníci prodávající půdu Židům. Naprostá majorita arabských rolníků odešla dobrovolně poté, co se jim dostalo finančních kompenzací ze strany kupců. Za utržené prostředky si buď koupili, nebo pronajali půdu na jiném místě, případně odešli do města, kde se nabízelo více pracovních příležitostí.⁹⁴

Kromě úpravy zákona o převodů půdy provedl lord Plumer v posledním roce radikální redukce vojenské posádky. Tento krok byl vzhledem k finanční nákladnosti udržování rozsáhlé vojenské posádky zcela pochopitelný. Poslední rozsáhlé nepokoje proběhly před sedmi lety, a tak krvavý budoucí vývoj nikdo z pověřených osob nepředvídal. V roce 1928 Plumer požádal britskou vládu o uvolnění z postu vysokého komisaře a v létě téhož roku odešel z úřadu. Téhož léta proběhlo setkání arabského muslimsko-křesťanského kongresu, na kterém se Arabové dobrali k nutnosti zřízení parlamentní vlády. Během oficiální rozlučkové audience předali komisaři memorandum žádající patřičné změny. Den po závěrečném setkání se sionistickou delegací, 30. července 1928, opustil lord Plumer Palestinu.

S Plumerovým odchodem skončila i neklidnější léta britského mandátu. Arabští politici sice čas od času dávali najevo nespokojenost s chodem věcí, vysoký komisař ale působil jako velice schopný moderátor, jenž dokázal odkázat veškeré nepřípadné stížnosti do patřičných mezí a oprávněně aktivně řešil. Také se nikdy se nenechal zatlačit do situace, kdy by musel stranit jedné ze dvou dotčených stran. Na rozdíl od Herberta Samuela odešel Plumer z funkce respektován i uznáván jak Židy, tak Araby.

Počáteční období britského mandátu uplynulo v Palestině v relativním poklidu, přerušovaném jen občasnými potyčkami nevelkého rozsahu. Prostředky vkládané do země Brity, židovskými organizacemi i soukromými židovskými investory se projevily na zvyšování kvality místního života. Arabské obyvatelstvo obávající se masivní židovské imigrace bylo prozatím částečně ukonejšeno každodenní realitou.

S výjimkou dvou krizových let, ovlivněných vnějšími událostmi, zaostávala míra přistěhovalectví po celá dvacátá léta silně za očekáváním sionistických politiků; populační stagnace z konce dvacátých let způsobená ekonomickou krizí jim působila těžké chmury. Na

⁹⁴Podrobně o problematice pojednává Ariel L. Avneri. Srv. Avneri, A. L., c. d., s. 148-159

druhou stranu, i krátkodobý nárůst masivní imigrace zřetelně odkryl prozatímní nepřipravenost sionistů takový příliv úspěšně zvládnout. Přes velké úspěchy v některých oblastech palestinského života lze toto první období částečně považovat za léta promarněných příležitostí. Sionisté nedokázali uvnitř Židovstva dostatečně zpopularizovat své hnutí. Sionismus získával i nadále nejvíce popularity především v oblastech největší zranitelnosti židovské komunity. Pro asimilované Židy západní a střední Evropy zůstal sionismus stále jen okrajovým hnutím. I zde sice existovaly sionistické spolky, imigrace do Palestiny ale nebyla ani pro sympatizanty se sionismem dostatečně lákavá. Zakořenění v diaspoře bylo příliš pevné a jen malá část se odhodlala vyměnit pohodlí domova za palestinskou nejistotu. Sionistická organizace nezískala dostatečné finanční prostředky k uskutečnění svých plánů na rozsáhlé skupování půdy, ani nedokázala přilákat imigranty. Velká část imigrace ve dvacátých letech nepřišla do země z idealismu, nýbrž z nouze. Tento trend se v budoucnu ještě více vyostřil.

Pro Araby byla dvacátá léta dobou porážek. Politika absolutního bojkotu sionistů praktikovaná od počátku mandátu nepřinesla žádné ovoce. Největší selhání padá na vrub příslušníků arabské vyšší třídy. Negativistický přístup k jednáním posloužil jedině sionistům. Především odmítnutím legislativní rady navrhované Winstonem Churchillem v době připravování Bílé knihy si sami uštedřili velkou porážku. Již v této době vyplulo na povrch pokrytectví arabské „vládnoucí třídy“, jež na jednu stranu proti sionistům brojila, na druhou stranu jim prodávala půdu.

Nejlépe ze srovnání vychází britská mandátní správa. Britové se dokázali vyhnout přílišné eskalaci násilností, aniž by museli ustoupit ze závazků z Balfourovy deklarace, přičemž dbali na dodržování spravedlivého přístupu k oběma znesvářeným stranám. Po celé toto období si udržovali vliv politici orientovaní pro-sionisticky, v osobách Balfoura, Lloyda George a Churchilla získali sionisté dlouhodobé spojení.

Čtvrtá kapitola

Stagnace i růst (1928-1936)

Měsíc po odchodu Lorda Plumera došlo v Jeruzalémě ke zdánlivě bezvýznamnému incidentu. Ortodoxní Židé modlící se u „Zdi nářků“, posledního pozůstatku Herodova chrámu, umístili u zdi zástěnu oddělující muže a ženy. To však bylo zakázáno už od dob Osmanské říše. Britové, kteří většinou nezasahovali do zaběhlých zvyklostí, se i v tomto případě řídili principem kontinuity. Britský okresní komisař pro Jeruzalém rozhodl o odstranění zástěny, po průtazích ze strany ortodoxních Židů došlo k přivolání policie. Tento nešťastný incident vyvolal hořkost u Židů a posílil sebevědomí Arabů. Jeruzalémský muftí využil příležitosti k podněcování věřících muslimů k násilnostem. Ve své snaze se uchýlil k prezentaci padělaného sionistického plakátu s židovskou vlajkou vztyčenou na Omarově mešitě. Kromě toho nejvyšší rada zorganizovala s úmyslem rušení židovských modliteb slavnost Zikr.⁹⁵ Tato malicherná událost se stala předzvěstí pozdějších, mnohem krvavějších dějů.

V době nepřítomnosti po odchodu Herberta Plumera zastával nejvyšší úřad sir Harry Charles Luke, mezi jeho nejzásadnější kroky patřila neúspěšná iniciativa směřovaná k dosažení dohody mezi sionisty a arabskými vůdci. V prosinci dorazil do Palestiny nově jmenovaný vysoký komisař John Robert Chancellor. Chancellor se musel vyrovnávat se stále obtížnější atmosférou. K uklidnění v žádném případě neprospěl 16. sionistický kongres konající se na počátku srpna 1929 ve švýcarském Curychu. Z výsledku kongresu mimo jiné vyplynulo i rozšíření Židovské agentury o příslušníky nesionistických Židů, kteří měli zastávat přesně polovinu členstva. Stejný poměr panoval i v exekutivním výboru. Princip rovného zastoupení však byl zachován jen po velice krátkou dobu, již brzy začali v orgánech Agentury převažovat otevřeně sionističtí členové a význam nesionistů pro fungování této organizace postupně upadal.

Arabové pečlivě sledovali průběh kongresu i vystupování sionistických politiků, přičemž široký konsensus k němuž vyústila jednání a rozšíření agentury o nesionisty, jim rozhodně klidu nedodalo, stejně tak ani vystoupení Vladimíra Žabotinského, jenž v souladu s revizionistickou frakcí otevřeně hovořil o konečném cíli, zřízení židovského státu s židovskou většinou, vyzýval k odvržení Churchillovy Bílé knihy a u sousloví „Národní domovina“ zpochybnil validitu významových rovin jsoucích v rozporu s dosažením úplné národní

⁹⁵ Velice podrobně pojednává o celém incidentu ve své knize Chistopher Sykes. Srv. Sykes, Ch., c. d., s. 99-102.

suverenity a to přesně ve stejném duchu, na jaký Arabové slyšeli nejlépe; mírnější interpretace je používána pod nátlakem a jen jako krytí skutečných záměrů.⁹⁶

V Palestině zatím docházelo k další eskalaci událostí. Pokračující arabské obstrukce vyprovokovaly akci židovských revizionistů. Se souhlasem úřadů se vydala skupinka Židů ke „Zdi nářků“, aby zde uspořádala protiarabskou demonstraci. V pátek následujícího dne oblast okupovali arabští demonstranti. Vzápětí došlo k šokující události. Nevinná epizoda, při které židovský chlapec vstřelil fotbalový míč do zahrady arabského majitele, se zcela vymkla z rukou poté, co shromážděný dav ubodal chlapce k smrti. Ještě v klidu proběhla demonstrace uspořádaná při příležitosti chlapcova pohřbu. Následujícího týdne však došlo k výbuchu nahromaděných emocí a obrovskému krveprolití. Během čtvrtka a pátku dorazilo do Jeruzaléma velké množství holemi, noži a dokonce i několika střelnými zbraněmi ozbrojených rolníků. Policie se pokusila o jejich odzbrojení, ale nakonec bylo od tohoto pokusu pro nebezpečnost upuštěno. Po masovém shromáždění vedeném jeruzalémským muftím vyrazil útočně naladěný dav do ulic. Nedávno oslabená vojenská posádka ani slabě ozbrojená a nepočetná policie nedokázala zajistit pořádek, rozsáhlé útoky si tak vyžádaly životy několika Židů. Násilnosti se rychle rozšířily do dalších oblastí, ale k nejkrvavějšímu masakru došlo paradoxně v tradiční baště antisionistických Židů, Hebronu. K vraždění, při kterém bylo pobito na 60 Židů včetně žen a dětí, došlo za lhostejného přihlížení arabských členů policejního sboru a nebýt pohotového zásahu britského policisty Douglase Duffa, mohlo být hebronských obětí ještě mnohem více. Kromě Hebronu se Arabové činili i v dalším centru konzervativního Židovstva, Safedu, zde povraždili dvacítku Židů, ženy a děti nevyjímaje.⁹⁷

Bouře zaplatilo životem 133 Židů, dalších 339 odešlo ze střetů zraněno. I druhá strana však odešla ze střetu s velkými ztrátami. Po příchodu posíl Britové nepokoje tvrdě potlačili, což se neobešlo bez obětí na životech na arabské straně. Boje si vyžádaly 116 zabitých a 232 raněných. Srpnové nepokoje vedly k rapidnímu růstu vzájemného nepřátelství a lze je oprávněně považovat za jeden z posledních, ne-li poslední, hřebíků na rakev arabsko-židovského porozumění.

Srpen 1929 zřetelně ukázal židovskému obyvatelstvu, že není rozumné spoléhat se výhradně na britskou ochranu. Násilnosti jej povzbudily k zvýšenému úsilí o pašování zbraní, ozbrojování a vojenskému výcviku, což se ukázalo především v odlehlých zemědělských osadách jako nutnost zajišťující přežití. Nedá se však říci, že Židé se začali zajímat o vlastní ochranu až po Hebronském masakru. Především židovští zemědělské osadníci byli zvyklí

⁹⁶ Pro vystoupení revizionistů na kongresu srv. Zouplna J., c. d., s. 173-174.

⁹⁷ Sykes, Ch., c. d., s. 105.

spoléhat jen sami na sebe. Tradice sebeobrany sahala až k první a druhé aliji, do dob Osmanské říše. Počáteční praxe najímání arabských ochránců byla brzy pro jejich nespolehlivost brzy opuštěna, Židé se již tehdy rozhodli vzít ochranu do vlastních rukou. Arabští muslimové, zvyklí na jejich dosavadní prakticky bezbranné postavení, nesli zpočátku tuto změnu s nelibostí, nakonec si však zvykli židovské osadníky respektovat. Roku 1909, nedlouho před vypuknutím světové války, založili příslušníci druhé aliji paramilitární jednotku zvanou Hašomer (Strážci).

Dalšího pokroku bylo dosaženo až po vzniku britského mandátu. Vzhledem k tomu, že ochrana všech židovských osad by byla pro britskou posádku příliš nákladná, rozhodli se Britové dodat po bouřích z let 1920 a 1921 do židovských osad střelné zbraně. Židovská reakce spočívala v založení *Irgun ha-Hagana ha-ivri be-Erec Jisrael* (Hebrejská organizace obrany v Palestině). Základy byly položeny Achdut ha-Avodou, ale organizace přešla záhy pod odborovou organizaci Histadrut. Zakládajícími členy se stali především lidé, kteří již měli určité zkušenosti, ať už šlo o bývalé členy Hašomeru, nebo veterány židovských legií. Existence Hagany samozřejmě neunikla britské pozornosti. Britové sice tuto organizaci nikdy neuznali, na druhou stranu se ji také nesnažili nějak výrazně potlačovat. Stejně jako Histadrut se i Hagana musela vypořádávat s chronickým nedostatkem finančních prostředků. Vzhledem k tomu, že období v letech 1921 až 1929 panoval v Palestině relativní klid, upadla její důležitost do pozadí. Po srpnových masakrech ovšem bylo jasné, že palestinské Židovstvo se bez vlastních obranných jednotek neobejde.

Rok 1929 se stal milníkem britské politiky. Poprvé v historii došlo k dlouhodobějšímu narušení dominance dvou až doposud největších politických stran.⁹⁸ Konzervativní kabinet Stanleya Baldwina vystřídali labouristé pod vedením Ramsayho McDonalda. Na první pohled logický předpoklad o sympatiích „pokrokové“ labouristické strany k hnutí tak silně nasáklému levicovými myšlenkami se nepotvrdil. Opak byl pravdou. Weizmann, jenž okamžitě po vypuknutí bouří zamířil do Velké Británie, se poprvé při jednání s britskými politiky setkal se studenou až odmítavou reakcí. Britská vláda zareagovala stejně jako při bouřích před osmi lety, vysláním vyšetřovací komise.

„Shawova komise“ doporučovala po vyslechnutí zástupců obou stran ujistit nežidovské obyvatelstvo přesnými závazky, posílit kontrolu židovské imigrace a tak zabránit opakování masivní přistěhovalecké vlny z poloviny dvacátých let, přísně kontrolovat všechny případy vypuzení nájemníků, dokud nebude proveden úplný průzkum půdního fondu, dát

⁹⁸ Premiérově se labouristé stali vládní stranou roku 1924. Tato vláda skončila svůj mandát velice záhy aniž by stačila nějak ovlivnit britskou zahraniční politiku, ještě téhož roku nastoupila na její místa konzervativní strana vedená Stanleyem Baldwinem.

najevo, že Židovská agentura nemá žádný podíl na palestinské vládě, vydat tiskový zákon bránící vzniku pobuřující propagandy, vytvořit separátní komisi k určení práv ohledně „Zdi nářků“ a dbát na udržování dostatečně silné vojenské posádky a policejních stavů. Sionisty nejvíce pohněvalo Shawova interpretace Churchillovy Bílé knihy, na jejímž základě tvrdil, že tento dokument nijak nezavazuje k asistenci ve prospěch naplnění národních aspirací ať jednoho, či druhého etnika.⁹⁹

Na základě doporučení komise dorazil do Palestiny Sir John Hope-Simpson, jenž měl spolu se svými spolupracovníky prozkoumat možnosti další židovské imigrace. V zásadě dospěl k negativnímu stanovisku vysvětlovanému nedostatkem obdělávací půdy a nemožností další kultivace pomocí zavodňování. Hope-Simpsonova zpráva přiznává židovským imigrantům zásluhu na rozvoji země, zároveň se ale zabývá trendem převažujícím v sionistických koloniích, totiž exkluzivním zaměřením na čistě židovskou práci, z čehož vyplývá i vysídlování arabského obyvatelstva a početní nárůst třídy bezzemků. Zpráva si všímá i vzájemných vztahů židovské a arabské populace, jež negativně ovlivňuje již zmiňovaný důraz sionistů na exkluzivitu sionistické práce. Tam, kde překážky tohoto charakteru nebyly, neměly vztahy mezi Židy a nežidovskou populací větších vad. Jako příklad bezvadně fungujících vztahů jsou uváděny osady spravované P.I.C.A., jež do značné míry závisely na využívání levnější arabské práce. Na rozdíl od sionistických osad však také byly konkurenceschopnější a často se obešly i bez finančních dotací, což byl v případě sionistů jev spíše výjimečný.

Vydání Passfieldovy Bílé knihy se stalo vyvrcholením snahy o novou politiku ve vztahu k mandátu. Tato kniha vyšla prakticky zároveň s Hope-Simpsonovou zprávou a přejímala její závěry. Tzn. nedostatek obdělávací půdy, nutnost omezení židovské imigrace a rovnovážnost závazků vůči židovské a arabské populaci. Přestože Passfieldova Bílá kniha nestanovovala pro židovskou imigraci žádné pevně stanovené limity, lze snadno postřehnout, že britská politika prodělala s výměnou politické garnitury změnu, a to v neprospěch sionistických ambicí. Místo dosavadní podpory rozvoje židovské národní domoviny je zde snaha o udržení status quo s náznaky slibujícími spíše příchod restrikcí než uvolnění.¹⁰⁰

Prosionistický tábor reagoval na vydání Bílé knihy tvrdou kritikou a okamžitým

⁹⁹ Sykes, Ch., c. d., s. 112.

¹⁰⁰ Pro dokreslení této změny považuji za vhodné citovat jednu z pasáží nacházející se v závěru dokumentu: „Jakékoliv unáhlené rozhodnutí ve prospěch více neomezené židovské imigrace je silně zavrhováno, a to nejen z pohledu zájmu celé palestinské populace, ale i s ohledem na židovskou komunitu. Tak dlouho, dokud existuje uvnitř arabské populace široce rozšířené podezření, že ekonomická deprese, již v současnosti trpí, je způsobena následkem nadměrné židovské imigrace, a tak dlouho, dokud existují doklady toho, že toto podezření může být bráno jako přijatelné, je jen malá naděje na zlepšení vzájemných vztahů. Srv. <http://mideastweb.org/passfieldwp.htm>

zmobilizováním všech sil. Chajm Weizmann rezignoval na funkci předsedy Židovské agentury, kromě toho se mu nepodařilo obhájit prezidenství ve Světové sionistické organizaci, kde jej nahradil Nachum Sokolov (ve funkci v letech 1931-1935). Ve svých krocích byl následován dalšími sionistickými činovníky.¹⁰¹ Židy celého světa posilovalo v jejich odporu vědomí nespravedlnosti britské politiky, která vedla k odměnění násilností a vražd a potrestání obětí. Ostrá kritika ale nepřišla jen ze strany sionistů, nýbrž i od jejich zastánců ve Velké Británii, a to napříč politickým spektrem. Generace politiků, jež stála u zrodu Balfourovy deklarace, zůstala ideji židovské národní domoviny věrná i třináct let od jejího vzniku a labouristická vláda tak dodala opozici vítanou municí. Po listopadové debatě v dolní sněmovně se ukázalo, že s protisionistickým postojem lorda Passfielda nesouhlasila i část vládní labouristické strany. Po jednáních Ramsay McDonalda a Chajma Weizmanna došlo opět k zásadní změně politiky. V dopise určeném Weizmannovi a přečteném nahlas v únoru 1931 ve sněmovně reinterpretoval McDonald Passfieldovu Bílou knihu způsobem, jenž se dá označit za návrat k předchozí politice a tím pádem i za její zrušení.

Reakce na tento vývoj byly naprosto předvídatelné, úleva na straně sionistů, rozčarování jejich odpůrců. Pro další události je důležité, že tento obrat velkou měrou způsobil změnu v cítění palestinských Arabů. Zatímco doposud bylo jejich nepřátelství namířeno především proti sionistům, McDonaldův dopis, jenž přišel pro Araby jako blesk z čistého nebe, zapříčinil nejen postupné zesilování protibritského sentimentu, ale vedl i k postupnému slábnutí palestinské mocenské elity a k posílení radikálů. Na první pohled by se tedy mohlo zdát, že první dějství ozbrojeného boje proti sionismu skončilo pro arabské obyvatelstvo naprostým fiaskem. Když Chajm Weizmann v souladu s britskou politikou nabízel zástupcům arabské strany vytvoření společné legislativní rady, jež by logicky musela vést k posílení nežidovských elementů, reagovali tito opět ku prospěchu sionistů totálním zazdřením iniciativy a rozhodli se již po několikáté pro neplodnou politiku bojkotu.

Jediným výsledkem střetu tak bylo povraždění desítek většinou naprosto neškodných a mírumilovných Židů, což se však nakonec neobešlo bez téměř stejně velkých ztrát na vlastní straně. Při bližším pohledu ale zjistíme, že konflikt Arabům paradoxně odkryl relativní diplomatickou slabost sionistického hnutí. Hrozící katastrofu se totiž sionistům podařilo vyvrátit jen s vypětím všech sil, navíc se museli uchýlit až k takovým riskantním krokům, jako byla rezignace jejich předních činitelů na funkce.. Arabové si potvrdili, že pozice sionistů je otřesitelná a podpora ze strany britských politiků opravdu není otázkou všestranně

¹⁰¹ Ze své pozice v Židovské agentuře rezignoval i známý americký sionista, Felix Warburg a z členství v radě odešel Lord Melchett, srv. Sykes, Ch, c. d. s. 118.

přijímaného konsenzu.

Velkým štěstím pro sionisty se stal odchod dosavadního vysokého komisaře Chancellora a jeho nahrazení sirem Arthurem Grenfellem Wauchopem. Sir Artuhur Wauchop byl dalším příkladem britského vojáka a koloniálního úředníka. Během své kariéry sloužil v Jižní Africe v době druhé búrské války, v letech 1903 – 1914 působil v Indii, první dva roky Světové války strávil na francouzské frontě, poté jej převelili do Mezopotámie. Po válce zaujal místo v berlínské kontrolní komisi a léta 1927 – 1929 strávil v Severním Irsku. Měl tedy za sebou bohatou kariéru a na post vysokého komisaře přišel jako velice zkušený muž.

Zatímco Chancellorův postoj k sionismu byl v souladu spíše s míněním lorda Passfielda, Wauchop zastával tolerantnější stanoviska a po celou dobu své funkce nechal židovské imigraci volný průběh. Stejný přístup v případě potlačování pozdější arabského povstání se však stal pro jeho kariéru osudným a nakonec vedl o sedm let později k jeho odvolání.

Koncem dvacátých let i po celou dobu Chancellorova mandátu se Arabové mohli s opodstatněním utěšovat, že cíle sionistických předáků spočívající ve vytvoření židovské většiny nejsou ničím větším, než chimérou, události na sever od Středozemního moře začaly této chiméře dodávat nepříjemnou pachut' reality. Iluze blahobytu a ekonomického růstu zbořené světovou hospodářskou krizí se ztratily v nenávratnu, Evropa nedokázala uniknout ze stagnační pasti a dlouhotrvající ekonomické těžkosti vedly k růstu popularity extrémistických ideologií. Po nástupu nacismu v Německu se ocitla celá střední a východní Evropa, s výjimkou Československa, v područí autoritativních režimů. Přestože žádný z těchto států nešel v projevech své nenávisti a násilí vůči všemu židovskému tak daleko jako nacistické Německo, těžké časy Židům nastaly skoro všude.

Ačkoliv ve třicátých letech si byl sotva kdo schopen představit, jak daleko bude ochoten nacistický režim ve své nenávisti k Židům zajít, obezřetnější část židovské populace dobře pochopila, že situace se může v nejbližší době změnit jen k horšímu. V takovém okamžiku byla emigrace naprosto logickým řešením. Se silícím proudem uprchlíků začaly vlády evropských států klást administrativní překážky. I tradiční příjemce židovských imigrantů, Spojené Státy Americké, již dávno změnil svůj liberální přístup a vstup do země umožňoval jen zlomku uprchlíků.¹⁰² Přes teoretickou překážku spočívající v navázání imigrace na absorpční kapacitu země zůstala Palestina jednou z mála zemí, jež měly po větší

¹⁰² Legální roční kvóta pro imigranty z Německa a Rakouska byla stanovena již v minulosti na hodnotu 27 370. Tato hodnota zůstala na stejné hodnotě i po konferenci v Evianu řešící právě otázku židovských uprchlíků před nacistickým terorem. Srv. Peters. J.: *From Time Immemorial, The Origins of The Arab-Jewish Conflict over Palestine*, Harper and Row, New York., 1984 c. d., s. 334.

část třicátých let dveře židovské imigraci dokořán otevřené. To se brzy projevilo na růstu židovské imigrace. V době Wauchopova předchůdce se roční imigrace Židů pohybovala mezi pěti a čtyřmi tisíci. Ale již v roce 1932 došlo k více než 100% nárůstu a dalším zhoršováním situace v Evropě následovala tři léta, kdy s uplynutím každého dalšího roku byly překonávány nové a nové hodnoty. Absolutního rekordu dosáhla židovská imigrace roku 1935, kdy se do země přistěhovalo téměř 61 000 Židů.¹⁰³ Od roku 1931 do roku 1935 se tak židovská populace více než zdvojnásobila. Distribuce imigrace zůstávala i nadále značně nerovnoměrná. Naprostá většina příchozích i nadále směřovala především do Tel Avivu, Jaffy, Haify a okolí, zatímco rozsáhlé oblasti ve vnitrozemí zůstaly s výjimkou Jeruzaléma, jeho předměstí a Jericha rozsáhlejší židovské přítomnosti ušetřeny.¹⁰⁴

Účastníky této aliji byli především příslušníci středních vrstev převážně z Německa, ale i z dalších zemí středoevropského regionu. Vývoz zboží a kapitálu umožňoval snadnější zapojení do palestinské ekonomiky, což se pozitivně projevilo na růstu ekonomiky a poklesu nezaměstnanosti. Zajímavé srovnání vychází poměříme-li krizový rok 1927 s dobou vrcholící páté aliji v polovině třicátých let. Palestinskou ekonomickou krizi dvacátých let způsobila do značné míry neschopnost sionistů vyrovnat se s tehdejší imigrační vlnou vrcholící v polovině dvacátých let. O dvě léta později již tato vlna dávno pominula, ale nezaměstnanost dosáhla svého vrcholu. 28% židovského práceschopného obyvatelstva bylo bez práce. Oproti tomu v době vrcholícího přílivu židovské imigrace poklesla míra nezaměstnanosti mezi Židy na méně než procento pracovní síly.¹⁰⁵ Ač rostl i rozpočet Světové sionistické organizace a Židovské agentury, zdaleka ne v takové míře, aby se tím dala vysvětlit snadná ekonomické absorbce tak silného přílivu imigrantů. Zásadní odlišnost způsobil růst finančních možností uprchlíků.¹⁰⁶ Posílení střední vrstvy se projevilo na oslabení sionistické levice a zesílení pozic revizionistické strany.

Ekonomický a demografický růst v první polovině třicátých let nebyl jen doménou Židů. Židovský sektor nebyl schopen pokrýt v plné míře zvyšující se poptávku po spotřebním zboží a zemědělských produktech. Nenalou část Araby vypěstovaných zemědělských přebytků skupovali židovští obchodníci.¹⁰⁷ Arabové dokázali pěstovat zeleninu i ovoce na zcela srovnatelné úrovni jako Židé, ba mnohdy i kvalitnější, navíc za nižších nákladů. Kromě zemědělství zaznamenal velký boom také průmysl, a to především stavební, jelikož bylo třeba

¹⁰³ Srv. Gilbert M., c. d., s. 91.

¹⁰⁴ Srv. The Jewish Agency for Palestine, c. d., s. 416.

¹⁰⁵ Týž, c. d., s. 411.

¹⁰⁶ Týž, c. d., s. 409.

¹⁰⁷ 8-10% celkové arabské zemědělské produkce vykupovali Židé. Srv. Kimmerling, B. - Migdal, J. S., c. d. s. 59.

zajistit co nejdříve všem nově přichozím ubytování. Všechny tyto faktory vedly k tlaku na snižování nezaměstnanosti, tudíž i ke zvyšování mezd a životní úrovně.

Ve stínu židovské imigrace může upadnout do pozadí demografický nárůst nežidovského obyvatelstva, jenž byl na rozdíl od Židů, závislých při svém růstu na imigrantech, způsoben především vysokým přirozeným přírůstkem. Kromě vysokého přírůstku v sobě sčítání lidu skrývají i některé další velice zajímavé jevy. Považuji tedy za vhodné, věnovat se této problematice s větší podrobností.

Při prvním cenzu provedeném v Mandátní Palestině roku 1922 zaznamenali Britové 577 536 muslimů, křesťanů a nezařazených. Od prvního do druhého sčítání lidu z roku 1931 vzrostla nežidovská populace na 792 155 lidí. Při porovnání obou sčítání dospějeme k poznatku vypovídajícím o vysoké mobilitě palestinského obyvatelstva. Porovnáme-li si výsledky ve vnitrozemských a přímořských oblastech, zjistíme velký rozdíl ve prospěch pobřeží, „shodou okolností“ tedy v místech s největším výskytem židovské populace. Zatímco pro závěrečné období Osmanské říše lze namítat, že židovská populace nedosahovala takové velikosti, aby mohla ve větší míře ovlivnit vývoj palestinské společnosti, v době mandátu už tato kritika neobstojí. Disproporční růst palestinské populace především v oblastech Haify a Jaffy, ale i vnitrozemského Jeruzaléma způsobila jejich ekonomická přitažlivost pro obyvatele sousedních i vzdálenějších spíše stagnujících okresů.¹⁰⁸ Nelze pochybovat o tom, že tato vnitřní migrace byla v míře větší než malé způsobena zdejší zvýšenou židovskou přítomností. V pozdější době již bohužel nedošlo k žádnému dalšímu sčítání lidu nedošlo a tak nezbývá než spoléhat na demografické odhady, jež však potvrzují nárůst populace až do samého konce britského mandátu i pokračování popsaného trendu.

Ekonomický rozvoj a urbanizace následoval ruku v ruce i růst národního cítění. Ještě

¹⁰⁸ Z tohoto hlediska byl absolutním rekordmanem okres jaffský, mezi dvěma posledními sčítáními lidu narostla zdejší muslimská populace z 33 893 na 65 478 osob. Křesťanská populace města vzrostla ze 7275 na 9921, v případě křesťanů byl tedy nárůst relativně nízký. V okrese druhého největšího pobřežního města Haify byl nárůst méně dramatický, ale i tak došlo ke zvýšení muslimské populace z 34 528 na 52 380. Křesťanská komunita narostla z 11 107 na 16 492. V jeruzalémském distriktu se muslimská populace zvýšila přibližně o 40%, na 57 762, křesťané si polepšili o téměř 5 000 a překonali 20 000 hranici. Oproti tomu, v některých oblastech s minimální, či zanedbatelnou židovskou komunitou došlo dokonce k depopulaci. Nejvýraznějším příkladem je okres Beršeba, rozlohou největší, ale hustotou obyvatelstva jedna z nejméně osídlených částí Palestiny. Z přibližně 75 000 obyvatel poklesla populace na cca 51 000, z čehož naprostou majoritu tvořili kočovní beduíni. Ke snížení absolutní hodnoty došlo už jen v betlémském distriktu, v tomto případě však jen v minimální míře. Určitou výjimkou z předpokládané závislosti růstu arabské populace na vysoké židovské přítomnosti je distrikt Safad. Ač zde sídlilo jen necelých 10% židovského obyvatelstva, populace muslimů vzrostla ze 17 306 na 33 975. Avšak v žádné další populačně významné lokalitě již nedosahoval růst tak vysokých čísel. Horní hranice kolísala nejčastěji kolem 35%. Více informací k tématu lze zjistit v poněkud kontroverzní knize Joan Peters - *From Tímme Immemorial*. Srv. Peters. J., c. d., s. 234-268.

Podrobné údaje o demografickém vývoji lze získat v již citované knize Justina McCarthyho zabývající se demografickým vývojem v době pozdní Osmanské říše a Britského mandátu. Srv. McCarthy, J., c. d., s. 70-71 a 76-78.

po první světové válce mohl být nacionalismus palestinských Arabů brán jako zcela okrajový a bezvýznamný faktor. Avšak arabská komunita prošla v důsledku ekonomicko-sociálních změn a rostoucí židovské přítomnosti velkou proměnou. Soustředění židovské populace v několika málo oblastech v Arabech vyvolávalo pocit ohrožení a obavy z budoucnosti. Navíc byla města oblastmi s nejvyšší mírou gramotnosti a s tím rostlo i národnostní uvědomění a nacionalismus, ovšem nikoliv v míře dostatečné pro odstranění vzájemných averzí. Například když v roce 1927 zvítězil příslušník klanu Našašibíú Ragíb Bej Našašibí v jeruzalémských komunálních volbách, byl svými protivníky okamžitě obviněn z kolaborace se sionisty. O čtyři léta později se naopak povedl mistrovský kousek muftimu, když se jím pořádaného panislámského kongresu zúčastnilo na 145 delegátů z celého muslimského světa, což mu dodalo uvnitř komunity dalšího respektu.

Nebezpečným jevem palestinského života se stalo postupné odcizování křesťanské a muslimské komunity. Náboženský fanatismus a radikalizace části mladé generace muslimů vedly k vyostření vzájemných rozporů a postupnému úpadku kooperace. Tento proces je jasně vidět na odumírání muslimsko-křesťanské organizace. Křesťané patřili od počátku národnostního oživení k předním průkopníkům nacionalismu a jejich angažování v politice značně přesahovalo proporční zastoupení v rámci celé populace. Jedním z důvodů byla vyšší gramotnost křesťanského obyvatelstva i vysoká míra urbanizace.¹⁰⁹ Nelze však podceňovat snahu o plnoprávné začlenění do majoritní společnosti. Nacionalismus se ukázal být jediným pojítkem schopným překonávat konfesní rozdíly a boj za arabskou věc byl prakticky výhradním prostředkem umožňujícím získat si uznání svých muslimských protějšků.

Ukázkou nejednoty se stal i vznik politických stran a zájmových bloků. První z nich, strana Istiklal, vznikla roku 1932, zastávala ideologii panarabismu i panislamismu, Palestinu považovala za nedělitelnou součást Velké Sýrie. Také se silně vymezovala proti autoritě jeruzalémského ajanu, jež považovala za zcela neschopný, zkorumpovaný a zdiskreditovaný. Nepřátelský postoj k staré jeruzalémské elitě logicky vedl k vzájemnému pnutí. Především Hadždž Amin Al Husajní vnímal stranu jako konkurenta k vlastním mocenským ambicím a neváhal litovat jediného kroku vedoucího k jejímu znemožnění. V tomto svém snažení byl nakonec úspěšný a hnutí se i přes počáteční popularitu a ostrý antisionismus nedokázalo prosadit jako dominantní faktor palestinské politiky.¹¹⁰ Dalším z radikálních hnutí byla mládežnická muslimská organizace.¹¹¹ Ačkoliv nešlo o politickou stranu, přispělo i toto

¹⁰⁹S koncem mandátu dosahovala míra urbanizace palestinských křesťanů 80% v porovnání s 27% u muslimů. Srv. Kimmerling, B. - Migdal, J. S., c. d., s. 47.

¹¹⁰ Určitá renesance proběhla ve 40. letech. Srv. týž c. d., s. 93.

¹¹¹ Young Men Muslim Association.

společenství k silnému narušení již tak dosti křehké jednoty mezi křesťany a muslimy. Oproti tomu, jeruzalémský ajan kladl již od dvacátých let důraz na samostatný rozvoj. V reakci na založení Istiklalu vznikly i politické strany, každá z nich však byla jen zájmovým blokem tří nejmocnějších klanů, Palestinská arabská strana vedená rodem Husajniů, Národní obranná strana klanu Našašibiů a Reformní strana Chalídiů. Zvláště nepřátelství mezi rodinami Našašibiů a Husajniů překonávalo všechny meze a snad i překonávalo společný odpor vůči sionistům.¹¹²

Nový vysoký komisař Arthur Wauchop se prakticky ihned po svém nastupu do funkce pokoušel ohladit hrany. Stejně jako jeho předchůdce se i on snažil prosadit v Palestině určitou míru samosprávy. Zatímco dříve to byli především Arabové, kdo se pokoušel blokovat ustavení takového orgánu, nyní začali s obstrukcemi sionisté. Výkonná rada Židovské agentury sídlící v Londýně se vyjádřila k opětovně oživovanému projektu legislativní rady vyjádřila jasně odmítavě, dokonce za použití argumentu. Zástupci agentury dokonce vyjádřili názor, že ustavení zákonodárné rady v Palestině jde i proti zájmům Arabů.¹¹³ Roku 1933 došlo k prvnímu náznaku budoucích událostí. Jeruzalémský muftí Hadždž Amin Al-Husajni vyhlásil na setkání arabské exekutivy v Jaffě totální bojkot židovského a britského zboží a ve své propagandě přesouval svou pozornost stále více ze sionistů na Brity. Jejich odstranění mělo vést i ke snadné porážce sionistů. Náběh tímto směrem se objevil v muftího rétorice již v minulosti, ale vzhledem k tomu, že palestinští Arabové byli tradičně probritští, trvalo určitou dobu, než jeho snahy začaly nést své plody. V říjnu 1933 vyhlásila arabská exekutiva generální stávku, konaly se masové demonstrace, jež byly poprvé za celou dobu mandátu zaměřeny výhradně proti Britům. Demonstranti požadovali nezávislost, okamžité zastavení židovské imigrace a nabývání půdy. Dále požadovali zřízení místní vlády složené tak, aby vyjadřovala demografickou realitu Palestiny.

Britské síly protesty potlačily. Násilné střety si nakonec vyžádaly jednu smrtelnou oběť a 26 zraněných na straně Britů. Arabů padlo při bojích 26, dalších 186 odešlo z bojů se zraněním.¹¹⁴ Ve stejný měsíc, kdy Arabové protestovali s cíli, jež měly v konečném důsledku vést k zrušení Mándátu přinejmenším v jeho současné podobě, propukly bouře i v prvním čistě židovském městě, Tel Avivu, ovšem z opačných důvodů, totiž ve prospěch dalšího

¹¹² Starosta Ragíb Bej Našašibí se roku 1929 nechal v soukromí slyšet, že nesnáší jeruzalémského muftího desetkrát silněji, než Židé. Srv. Kimmerling B.- Migdal, J. S., c. d., s. 100.

¹¹³ Srv. Sykes, Ch., c. d., s. 141.

¹¹⁴ Bouře vypukly ve třech největších palestinských městech, Jaffě, Haifě a Jeruzalémě. Kromě toho došlo ke střetům s Brity ještě ve vnitrozemském a etnicky i nábožensky prakticky homogenním Nábulusu, kde žila jen desítka Židů a méně než 1500 křesťanů. Ovšem Nábulus byl centrem mladé generace palestinských nacionalistů a hlavní základnou Istiklalu. Srv. Parkes, J., c. d., s. 272 a McCarthy, J., c. d., s. 76.

zvýšení imigrace.

Po říjnových bouřích začali Arabové tlačit na zřízení legislativní rady. Přestože jak vyplývá z předchozích událostí, sir Arthur Wauchop byl rozšíření samosprávy nakloněn, chtěl počkat nejprve na výsledek obecních voleb, jež měly proběhnout v Palestině roku 1934. K nejzajímavějším výsledkům dospěly volby v Jeruzalémě a to především z hlediska židovské volby. Židé tvořili v Jeruzalémě většinu již od konce 19. století, takže čistě z demografického hlediska by měl bez potíží zvítězit kandidát židovský. Avšak z bezpečnostních důvodů převzali Britové po Osmanech pravidlo, jež zaručovalo, že starostou Jeruzaléma bude vždy muslim. Jenže i tak mohl ve volbách zvítězit jen kandidát, kterému se podařilo získat většinu židovských hlasů. Zatímco v roce 1927 židovští voliči hlasovali pro Ragíba Beje Našašibiho, tentokrát se rozhodli podpořit jeho protivníka. Důvodem byla nespokojenost s předchozím starostou. Ragíb Bej mohl patřit mezi umírněné, ale v pozici starosty si počínal značně svévolným způsobem. Zatímco korupce a nízká efektivita byly pro Araby patrně běžnou součástí folklóru, na kterou si zvykli již v dobách Osmanské říše, pro Židy šlo o dostatečně silné důvody ke změně přízně ve prospěch někoho s bezúhonnější pověstí. Tím kdo získal židovské hlasy se stal Dr. Husajn Fachrí al-Chálidí, jenž byl známý pro své morální kvality. Židé tak dali přednost vhodnosti kandidáta pro výkon funkce před vlastními partikulárními zájmy. Al-Chálidí totiž měl podporu rodiny al-Husajní, která již tradičně zastávala ve vztahu k sionistům odmítavější stanoviska.¹¹⁵

V létě 1934 pokračovalo jednání o zřízení zákonodárné rady. Britové byli jediní, kdo zůstal konzistentní, jejich podpora pro takový krok sahala až do počátku dvacátých let. Ač můžeme pochybovat o upřímnosti jejich záměrů, faktem je, že sionisté zpočátku souhlasili s britskými návrhy. Ještě začátkem třicátých let Weizmann přišel s vlastní iniciativou směřující k stále stejnému cíli. Tenkrát se však role obrátily. Arabové žádali co nejrychlejší rozšíření samosprávy. Sionisté reagovali opačně, židovská agentura upozornila vysokého komisaře na svůj odpor k plánovaným změnám. Od tohoto okamžiku začali Židé blokovat jakékoliv přenesení části rozhodovacích pravomocí ze strany mandátních orgánů na palestinské obyvatelstvo a tím i účinně bránit pro ně nevýhodné demokratizaci země. O rok později v zemi vrcholila židovská imigrace, přičemž neexistoval jediný předpoklad slibující z hlediska Arabů obrát k lepšímu, právě naopak.

V druhé polovině roku 1935 došlo k událostem, jež pouze dále přilily benzín do ohně. Při příležitosti konání 19. sionistického kongresu zazněly jasně výroky odmítající zřízení jakékoliv legislativní rady. Židovský bojkot britských snah tak dostal oficiální podobu. O

¹¹⁵ Srv. Müller, Z.: *Jeruzalém, Mezi minulostí a budoucností*, Paseka, Praha 2004, s. 68-69.

měsíc později našla britská pobřežní stráž značné množství nelegálně dovezených zbraní, což vyvolalo v arabsky psaném tisku okamžitě vlnu hysterických reakcí. Ještě v listopadu 1935 zkusila arabská delegace vedená jeruzalémským muftím opětovně prosadit své požadavky, jež se však od předchozích pokusů prakticky vůbec nezměnily.

Arthur Wauchop reagoval vlastním protinávrhem vycházejícím z již 13 let starého Churchillova plánu. Navrhované řešení by vedlo ke zřízení rady se značně omezenými pravomocemi. Mezi práva tohoto orgánu mělo patřit vydávání nových zákonů, ovšem s výjimkou těch zabývajících se finančními a daňovými otázkami. Parlament by dostal možnost vyjadřovat svobodně své názory, ovšem s omezením útoků proti zahraničním mocnostem, dalším zakázaným tématem bylo zpochybňování mandátu jako takového. V podstatě šlo jen o rozšířenou variantu současné desetičlenné konzultativní rady, jejíž názory sice vysoký komisař mohl, ale také nemusel vůbec brát v potaz. Co se týče členství, šlo o kombinaci jmenování a voleb. Pět členů rady měli být mandátní úředníci, devět členů dosazoval přímo vysoký komisař, teprve dalších dvanáct mohli do úřadu dosadit samotní voliči a to ve složení osmi muslimů, tří Židů a jednoho křesťana.¹¹⁶

Není divu, že palestinští Arabové neprojevovali ve světle předkládaného návrhu nadšení a jak již vyplývá z běhu událostí, sionisté nyní nebyli ochotni přistoupit ani na ta nejmenší rizika, jež v sobě snad vytvoření takového úřadu skrývalo. Štěstí i okolnosti jako již poněkolkáté přály sionistům. V lednu nadcházejícího roku byla arabská delegace pozvána k jednáním o konstituční otázce. Zatímco mezi Araby probíhala vnitřní diskuse o přijetí, či odmítnutí návrhu, britská vláda rozhodla o odložení celé otázky až na dobu po příjezdu delegace.¹¹⁷ Události v Palestině však zapříčinily, že k vypravení arabských vyjednavců do Londýna již nedošlo.

¹¹⁶ Srv. Sykes, Ch., c. d., s. 145.

¹¹⁷ Týž, c. d., s. 147.

Pátá kapitola

Arabské povstání a jeho důsledky (1936-1939)

Dlouho potlačované napětí vyvrcholilo v dubnu 1936¹¹⁸. Při přepadení autobusu lupiči byli zavražděni jeho židovští cestující. Po odvetné akci revizionistické organizace *Irgun Cva'j L'eumi* (Národní vojenská organizace) se násilí v Palestině vymklo z kontroly. 15. dubna zavraždili Arabové v ulicích Jaffy další dva Židy. Pohřební průvod pořádaný o čtyři dny později se zvrhl v protimuslimskou demonstraci. Následným bouřím padlo za oběť na dvacet příslušníků místní židovské komunity. Mandátní správa sice vyhlásila stav pohotovosti, ale běh událostí zašel příliš daleko. Arabské gangy pročešávaly ulice Jaffy a podnikaly fyzické útoky jak proti Židům samotným, tak proti jejich majetku. Neexistovala hranice, již by útočníci nedokázali překročit. Při jednom z masakrů Arabové povraždili osazenstvo židovské nemocnice včetně sestřiček a pacientů. V některých případech se nezdráhali ani násilí vůči dětem. Taková krutost byla způsobena snad tím, že nejaktivnější bojovníci proti Židům a Britům se až příliš často rekrutovali z nejnižších vrstev arabské společnosti.

Lze říci, že první dějství arabského povstání v sobě mělo velký díl spontánnosti. Generální stávka sice byla vyhlášena již k 15. dubnu 1936, ale bylo by velice odvážné tvrdit, že její strůjci měli události pod kontrolou. Po počátečním šoku se podařilo vytvořit aspoň zdání organizovanosti.¹¹⁹ Stávka však brzy začínala nabývat nepříjemné a ekonomicky tíživé podoby. Samozvaní ochránci z řad chudiny a nezaměstnaných dbali důkladně na jejím dodržování, případní narušitelé mohli očekávat velké potíže. Kromě toho, že byla dosud ekonomicky aktivní část obyvatelstva donucena vzdát se po dobu stávky veškeré ziskové pracovní činnosti, musela také odvádět finanční prostředky na podporu části na mzdě zcela závislých Arabů. Část středních a bohatších vrstev reagovala na stupňující se daňové požadavky, tak jak bývá zvykem dodnes, odchodem ze země a přesídlením do Sýrie či Libanonu.

Ze stávky byli zproštěni jen zaměstnanci státní správy, ovšem jen za cenu toho, že se

¹¹⁸ Pro podrobnou analýzu, zachycení a vývoj povstání srv. Kimmerling, B. - Migdal, J.S. c. d., s. 96-123.

¹¹⁹ Deset dní po prvních incidentech vznikl Vyšší arabský výbor, jehož vedení se ujal notoricky známý Hadždž Amin al-Husajni. Tento krok byl veden mimo jiné i snahou Husajního strhnout na sebe vedení celopalestinského hnutí a tím si zajistit výhodnou pozici a dominantního postavení. První arabský výbor totiž nevznikl v Jeruzalémě, nýbrž v jednom z nejhomogennějších měst Palestiny, Nábulusu. Akce jeruzalémského muftího byla logickým postupem majícím za účel mimo jiné i vyřachování konkurentů.

museli ve prospěch stávkových fondů vzdát 10% svého platu. I to však způsobovalo u radikálnějších elementů nevoli a palestinská elita, z níž především se zaměstnanci pobírající mzdy od Britů rekrutovali, čelila silnému tlaku.

Násilnosti se neomezily jen na městské oblasti, boje vzplanuly po celé zemi a povstání se stalo magnetem přitahujícím ze širokého okolí dobrodruhy všeho druhu. Od nacionalistů či náboženských fanatiků bojujících s upřímným zápalem za své ideje, až po oportunisty a zločince zlákané možnostmi k snadnému obohacení, jichž skýtala v praktické anarchii se nacházející se Palestina nepřeborné množství. Vítaným cílem útoků se staly židovské zemědělské osady a autobusy zajišťující přepravu, jež byly kromě železnice a letadel jedním z mála v zemi i nadále fungujících dopravních prostředků.

Především útoky proti osadám byly i přes nadále chatrnou a nedostatečnou výzbroj obránců neúspěšné. Oproti událostem z roku 1929 totiž došlo k určitému pokroku. Změnil se hlavně přístup Britů, kteří nyní k snahám Židů zaujali mnohem shovívavější postoj.¹²⁰ Vzhledem k tomu, že měli sami plné ruce práce, přišly jim jejich samostatné obranné aktivity jen vhod. Ostatně síť židovských osad již byla tak hustá, že ochrana ze strany britského vojska by podvázala akceschopnost na neúnosnou míru. Přesto, že Židé dokázali s pomocí Britů dodaných zbraní aspoň ve většině případech ubránit životy a osady, obrovským škodám na majetku nezabránili. To bylo způsobeno i uplatňováním obranné taktiky, tzv. havlagah. Tato taktika vyhlášená Židovskou agenturou spočívala prakticky výhradně v odrážení útoků. Odvetné akce byly zapovězeny. I přes krajní nepopularitu tohoto opatření autorita Židovské agentury zafungovala a příslušníci Hagany mající obranu židovských osad většinou na starosti se doporučením agentury řídili. Výjimkou z pravidla byly akce revizionistického hnutí Irgunu, jež však byly naštěstí pro jeho slabost bezvýznamné.¹²¹ Ač tato taktika nevedla ke snížení arabského nepřátelství, její propagandistická využitelnost byla vysoká.

Britská reakce na stupňující se násilí na sebe nenechala dlouho čekat. Vláda se rozhodla stejně jako v minulosti vyslat do Palestiny komisi mající za úkol zjistit důvody nepokojů a pokusit se nalézt řešení. Nejprve však bylo nutné učinit přítrž nepokojům. Naštěstí pro Brity se potenciál povstání postupně vyčerpával, především obyvatelé měst již měli dost násilí i stávky. Červencová iniciativa 137 arabských úředníků ještě klid nepřinesla, ale oproti počátkům povstání byla pokrokem.

S příchodem vojenských posil o síle jedné divize na počátku podzimu poklesla chuť Arabů k odboji na přijatelnou úroveň. Návrh Britům nakloněných blízkovýchodních

¹²⁰ To se projevilo například vytvořením tzv. *Special Night Squads*, elitní židovské jednotky, již vedl britský důstojník Orde Wingate. Více o spolupráci srv. Zouplna J., c. d., s. 121.

¹²¹ Srv. týž c. d., s. 201.

monarchů vyzývající k ukončení generální stávky tak přišla v pravý čas a umožňovala odejít ze střetu se vztyčenou hlavou. Po téměř půlročním trvání Arabský Vyšší Výbor stávku 12. října 1936 ukončil a život se začal pomalu vracet do zaběhlých kolejí. Výsledky jež za sebou tato akce zanechala jsou přinejmenším rozporuplné. Palestiňští Arabové se sice dokázali krátkodobě sjednotit a světu tak ukázat svůj jednoznačný odpor k politice britského mandátu, na druhou stranu se zdají být oprávněné námitky, jež poukazují na příliš vysokou cenu, již si toto gesto vyžádalo. Stávkujícím se podařilo do značné míry ochromit palestinskou ekonomiku, ale zdaleka největšími oběťmi této politiky se stali Arabové sami, od proletariátu po střední a vyšší vrstvy.

Židovský sektor byl sice také poškozen, ale zdaleka ne tak vážně. Stávka byla navíc dalším impulsem inspirujícím k snížení závislosti židovské ekonomiky na arabské pracovní síle na co nejmenší míru. Stávka tak sice z krátkodobého hlediska palestinské Židy poškodila, ale v dlouhodobém horizontu pro ně byla přínosem. Stejně jako každá další akce podobného druhu vedla i tato jen k další radikalizaci a k oslabení umírněných. Z povstání a násilností probíhajících souběžně s generální stávkou si všechny zúčastněné strany odnesly nepěkné šrámy. O měsíc později dorazila do Palestiny komise vedená lordem Peelem.¹²²

Peelova komise, jež měla za úkol vyšetřit příčiny nepokojů, dorazila do Palestiny 11. listopadu téhož roku. Během svého pobytu v zemi uspořádala na 66 schůzí, přičemž přibližně polovina z nich proběhla za přítomnosti veřejnosti. Židé dokázali z těchto jednání bohatě vytěžit a k zapůsobení na členy Peelovy komise použili největší kapacity, jež měli k dispozici. Klíčovou postavou se ukázal být opět Chajm Weizmann, jenž pomocí své výřečnosti a diplomatických zkušeností odvedl neopominutelný kus práce.

Pravdou je, že sionisté měli v rukou všechny trumfy. Oprávněnost koncepce Židovské národní domoviny potvrzovala jak rostoucí perzekuce německých a východoevropských Židů, tak nepopíratelné úspěchy, jež se podařilo v Zaslíbené zemi dosáhnout. Relativně bezproblémová absorpce 200 000 Židů příchozích v několika posledních letech bohatě vyvracela skeptickou argumentaci předchozích komisí. V neposlední řadě židovské věci prospěla i uměřenost a umírněnost, již prokázali v době arabského povstání vrchovatou měrou.

Oproti tomu Arabové opět prokázali svou politickou nevyzrálost. Místo toho, aby se pokusili čelit sionistické argumentaci svými jistě opodstatněnými argumenty, opět zvolili efektnější, ale zoufale neefektivní politiku bojkotu. V první polovině ledna 1937 se Arabové přeci jen odhodlali před Peelovou komisí vystoupit. Obhajoby arabských zájmů se ujal

¹²² Složení komise srv. <http://mideastweb.org/peelmaps.htm>

předseda Arab Higher Committee, Hadždž Amin al-Husajní. Ačkoliv bezesporu patřil k politicky nejschopnějším osobnostem arabské strany, argumentačních kvalit Chajma Weizmanna nedosahoval.¹²³

Peelova komise si na základě slyšení nyní již i za účasti arabské strany potvrdila jednu skutečnost. Rozumná domluva mezi Židy a Araby byla za současné situace prakticky nemožná. Vzhledem k tomu, že komisaři ani britská vláda nebyli ochotni rezignovat na své závazky k židovské populaci Palestiny, ale na druhou stranu chtěli dodržet i závazky dané Arabům, předpokládali na počátku zcela v souladu s míněním britské administrativy jako ideální řešení kantonizaci Palestiny. Během soukromého setkání s Chajmem Weizmannem navrhl jeden z členů komise, profesor Reginald Coupland, k uvážení kromě kantonizace i plán rozdělení Palestiny na dva samostatné státy. Vize samostatného, byť oproti původní Národní domovině značně okleštěného, státu ve Weizmannovi vyvolala vlnu nadšení. Svým entuziasmem nakazil i doposud nerozhodnutého profesora Couplanda, jenž nakonec přenesl své nově získané přesvědčení o nutnosti rozdělení Palestiny na dva státy i na ostatní členy komise.¹²⁴

Členové komise pokračovali v práci i po návratu do Velké Británie. Přestože v otázce řešení již měli komisaři prakticky jasno, rozhodli se vyslechnout i názory osob zodpovědných za britskou prosionistickou politiku v době Světové války i v poválečném období a zjistit tak, za jakým účelem vlastně Mandát vznikl. Jak bývalý ministerský předseda Lloyd Georg, tak bývalý ministr admirality a kolonií Winston Churchill potvrdili, že Židovská národní domovina měla být za ideálních okolností pouhým předstupněm ke vzniku samostatného židovského státu.¹²⁵

Zpráva Peelovy vyšetřovací komise byla zveřejněna 7. července 1937. Navrhované rozdělení Palestiny na dva státy, arabský a židovský, bylo vystaveno silné kritice již v britském parlamentu. Jeden z nejkritičtějších proslovů pronesl první vysoký komisař Palestiny, Herbert Samuel. I přes mnoho tvrdých slov na adresu návrhu však nakonec došlo k jeho přijetí.

Židovská reakce na doporučení Peelovy komise sestávala z mnoha odlišných aspektů. Židovský stát byl pro většinu sionistů v této podobě naprosto nepřijatelný i počáteční nadšení Chajma Weizmanna s několikaměsíčním odstupem vyprchalo. Na druhou stranu, Židé nebyli

¹²³ Srv. Peters, J., c. d., s. 432-434.

¹²⁴ Srv. Sykes, Ch. c. d., s. 164 – 167.

¹²⁵ Když se jeden z členů komise Horace Rumbold optal Churchilla za jakých podmínek by považoval britské závazky za splněné, odvětil Churchill: „Až bude zcela jasné, že židovská převaha v Palestině je velice zřejmá a rozhodující a my budeme ujištěni, že již nemáme vykonávat žádné další povinnosti vůči arabskému obyvatelstvu, arabské menšině“. Srv. Gillbert, M. c. d. s. 99.

v situaci, kdy by si mohli příliš vybírat. Účastníci dvacátého sionistického kongresu tak čelili velice složité situaci.¹²⁶ Plán na rozdělení měl mnoho zastánců, ale i nemálo odpůrců a to nezávisle na stranické příslušnosti. Nakonec bylo dosaženo kompromisu. Princip rozdělení byl podmíněčně přijat, nicméně podoba navrhovaná Peelovou komisí sloužila dle mínění účastníků kongresu jen jako minimum pro další jednání mezi židovskou exekutivou a britskou vládou. Konečné rozhodnutí o přijetí, či nepřijetí iniciativy mělo záviset na vyjednaných podmínkách. Hovoříme-li o relativně konstruktivním přístupu židovské strany, nesmíme zapomenout, že nemalá část těch, kdo byli ochotni přistoupit na britské podmínky v nich stejně viděla jen dočasné řešení.

Zatímco britští politici i sionisté byli v zásadě nakloněni i přes své silné výhrady plán na rozdělení Palestiny na dva státy přijmout, z ostatních stran přicházely jen odmítavé reakce. Vysoký komisař i s valnou většinou britské administrativy podporovali kantonizaci země. Pro vládců sousedních zemí se nedělitelnost Palestiny stala otázkou principu. Palestinci samotní zareagovali na zprávy o dělení obnovením povstání proti britské nadvládě a to v dosud nevídané síle. Násilnosti gradovaly v říjnu téhož roku zavražděním dosud nejvýše postaveného britského úředníka, okresního komisaře pro Galileu Lewise Andrewse. Za situace, kdy se události ve velké části prakticky vymkly z kontroly byl generál Wauchop zbaven funkce.

Na jeho post nastoupil Harold McMichael, muž jenž byl pevně odhodlán palestinské povstání za každou cenu potlačit. Zatímco pod vedením generála Wauchopa Britové reagovali na páchané násilí s jistou dávkou uměřenosti, po jeho nahrazení začali v mnohem větší míře používat uplatňovat praktikování kolektivních trestů a masových represálií. Mezi první kroky nového komisaře patřilo zakázání arabských nacionalistických spolků a stran, včetně rozpuštění Arab Higher Committee, pozavírání velké části předních politických představitelů palestinských Arabů a vyhlášení stanného práva. Z důležitých politiků unikl tomuto osudu jen jeruzalémský muftí, když se mu podařilo spolu se svým synovcem uprchnout do exilu. Byl zadržen v Sýrii, kde ho Francouzi umístili do domácího vězení.

Domnívali-li se Britové, že k potlačení povstání bude stačit, zbaví-li jej politické elity, byli ze svého omylu brzy vyvedeni. Palestinská vládnoucí elita měla nepochybně na rozpoutání násilností svůj nikoliv nepodstatný podíl, ale to neznamená, že jej dokázala kontrolovat, tím spíše nemohlo vést k zastavení násilností její pozatýkání. Když už jednou došlo k vypuknutí povstání, žilo do značné míry vlastním životem. Především pro druhou

¹²⁶ Dvacátý sionistický kongres proběhl v době od 3. do 16. srpna 1937, sídlem byl švýcarský Curych. Srv. Kolektiv autorů: *Israel Pocket Library: Zionism*, Keter Publishing House, Jerusalem 1973, s. 251-252.

etapu byla příznačná absence jakéhokoliv centrálního vedení a tudíž i její obtížné potlačování. Likvidaci nepokojů také komplikovala špatná přístupnost povstaleckých oblastí i vysoká pohyblivost partyzánských jednotek. Největších úspěchů dosáhli povstalci v roce 1937 a 1938. Tehdy se jim podařilo ovládnout vnitrozemská města centrální Palestiny.

Nicméně jakmile prokázalo britské vedení k likvidaci povstalců dostatek odhodlání, neexistovalo nic, co by dokázalo konečnému vítězství zabránit. Technologická i početní převaha britských vojsk neumožňovala povstalcům dlouhodobě udržení iniciativy, ti tak byli donuceni uchýlit se zpět do kopcovitých oblastí Západního Břehu. Za nastalé situace byla porážka rebelů jen otázkou času. Tím spíše, že jediné co mohlo hrát ozbrojeným bandám do karet, totiž podpora domácího obyvatelstva, bylo rychle prohospodařeno jejich vskutku bezskrupulózním postupem, kdy počínání ozbrojenců připomínalo spíše než bojovníky za nezávislost lupiče a vrahy. Vzrůstající požadavky ozbrojenců přinášely obyvatelům měst i vesnic neúnosné břemeno a ti nakonec byli rádi, že je britská armáda nechtěného jha zbavila. S postupem doby navíc povstání proti Britům degenerovalo do půtek mezi vzájemně zneprátenými stranami. Arabové z jedné zneprátené frakce zabíjeli své protivníky, ať už na vesnici, či ve městech. Terorem proti politickým nepřátelům nechvalně proslul tehdejší „vůdce palestinského lidu“ Hadždž Amin al Husajní. Averze mezi rodem Husajniů a Našišibíů dokonce vedla odpůrce Husajního k ustavení loajalistické domobrany. I tak však byla moc Našišibíů povstáním z větší části podlomena.

S postupujícími událostmi přestali brát ohledy i Židé, především revizionistické skupiny jako byl Irgun se neštítily odpovídat na útoky arabských teroristů ve stejném duchu. Dokonce i taktika Hagany prošla od počátku povstání jistou proměnou, místo čistě defenzivních bojů došlo i na pronásledování útočníků do jejich útočišť. Úspěchy by se však sotva dostavily nebýt změny postoje na straně britské správy, jež zaujala k existenci Hagany oproti minulosti o mnoho tolerantnější postoj.

Specifickou roli sehrál v bojích s arabskými povstalcí britský důstojník Orde Wingate. Tento mladý voják si přes počáteční odpor získal podporu k organizaci židovské jednotky pod jeho osobním vedením. Na rozdíl od dřívějška, kdy na útoky vedené v noci reagovala britská armáda se značným zpožděním až z rána, nyní nastoupil mnohem operativnější postoj okamžitého v noci vedeného protiútoky. Taktika se setkala se značným úspěchem, nicméně po příchodu dalších posil se velení rozhodlo tuto sílu značně zeštíhlit. Jednotka s hlavním sídlem v En Harodu přesto pokračovala v akcích až do léta 1939.¹²⁷

V době vrcholících násilností Britové ještě jednou oživilí plán na rozdělení Palestiny

¹²⁷ Srv. c. d., Sykes, Ch. s. 182-183.

do dvou samostatných enkláv. Woodheadova komise po několikaměsíčních šetřeních probíhajících od jara do podzimu 1938 dospěla k názoru, že dřívější plán na rozdělení je nerealizovatelný. Jako řešení nastalé situace doporučila značné okleštění židovského území na úzký pruh při pobřeží Středozemního moře, zbytek měl připadnout arabskému státu. Tento „kompromis“ odmítli tentokrát i Židé, pozice Arabů zůstala i nadále neměnná. Britům nezbylo než upustit od rozdělení a uchovat status quo. Vzhledem k rostoucímu napětí ve světě způsobenému neúspěchem politiky appeasementu tedy musela klid v Palestině zajistit hrubá síla. Pomocí velice tvrdých opatření nastolených novým vysokým komisařem se podařilo povstání potlačit ještě před vypuknutím 2. světové války.

Od počátku nepokojů až po jejich potlačení přišly o život tisíce Arabů, stovky Židů i britských vojáků.¹²⁸ Povstání zbrzdilo slibný ekonomický vývoj započatý v třicátých letech, dále omezilo vzájemné styky, což ve výsledku prospělo spíše Židům, jelikož tím dosáhli větší soběstačnosti. Na druhou stranu Arabové svým odporem nakonec dosáhli značného úspěchu, když Britové odstoupili od dosavadní prožidovské politiky a prohlásili projekt židovské národní domoviny za ukončený.

Oficiální zřeknutí se dalších závazků vůči židovské populaci došlo vyjádření v „McDonaldově“ Bílé knize vydané 17. května 1939.¹²⁹ Tento dokument přinesl před palestinské Araby poprvé vidinu nezávislosti na celém území Palestiny a to v nepříliš vzdálené budoucnosti. Samostatný stát měl vzniknout do 10 let od vydání Bílé knihy a to na základě všelidového referenda. Zachování arabské většiny bylo pojištěno omezením židovské imigrace na maximálně 10.000 po dobu následujících pěti let. K těmto 50.000 přistěhovalců bylo umožněno přivést do Palestiny dalších 25.000 židovských uprchlíků před nacistickým terorem. Po uplynutí pětiletého období měla být další židovská imigrace podmíněna souhlasem arabského obyvatelstva. Dále vedlo vydání dokumentu na drtivě většinu mandátu k zákazu prodeje půdy do židovského vlastnictví. Brity přijatá opatření tedy znamenala odsouzení Židů do pozice věčné menšiny a to ve velmi nejistých podmínkách v obklopení nepřátelsky naladěnými Araby.

Nová britská politika ve vztahu k mandátu vzbudila odpor v podstatě na všech stranách. Nejhlasitější kritiky byli samozřejmě sionisté. Ti si velice dobře uvědomovali

¹²⁸ Povstání padlo za obětí 101 britských vojáků, 463 Židů a nejméně 3073 Arabů, odhaduje se, že na straně Arabů mohly ztráty dosáhnout až 5.000 životů, nemalá část však byla způsobena vzájemným vyvražďováním, jen Hadž Amin Al Husajni a jemu poslušené gangy měly na svědomí stovky zavražděných politických oponentů, nejvážnější decimaci byli vystaveni sympatizanti Našašibiů. Počty padlých srv. Gerner, D. J.: *One Land, Two Peoples: The Conflict over Palestine*, Westview Press, Boulder, San Francisco, Oxford, 1994, s. 27.

¹²⁹ Srv. Laqueur, W. - Rubin, B. (ed.), c. d., s. 44-49.

důsledky plynoucí z uzavření do Palestiny plynoucích imigračních toků.¹³⁰ Jejich postoj však nebyl osamocený. Dalo by se říci, že až nyní, tváří v tvář zostřujícímu se pronásledování židovské komunity v Německu i zhoršující se mezinárodní situaci, se sionistickým myšlenkám dostalo opravdu široké podpory. Ostrá kritika zazněla jak z lavic britské opozice, tak od appeasementem unavené britské veřejnosti. Dokument byl odmítnut i Společností národů, jejíž autoritou se Britové už od počátku zaštiťovali. Přes velice vstřícný postoj k arabskému etniku se vydání „McDonaldovy“ Bílé knihy setkala i zde s nesouhlasem. Nástin budoucího vývoje Palestiny sice v zásadě splňoval očekávání politicky aktivních vrstev arabské společnosti, ale „kamenem úrazu“ se staly odstavce umožňující příchod až dalším 75.000 přistěhovalců. Arabové si, jak už bylo ostatně zvykem, přáli absolutní zastavení imigrace.

Tyto protesty se však setkaly ze strany vlády s nulovým ohlasem a britská politika vůči mandátu tak zůstala zachována v podobě nastolené poslední Bílou knihou a to po celé válečné i poválečné období. Desítky let snah o vybudování útočiště pro pronásledované Židy z celého světa přišly vniveč v době, kdy jej bylo nejvíce zaptřebí.

¹³⁰ Pravdou je, že již v roce 1938, tedy ještě před vydáním poslední Bílé knihy, dali zástupci Velké Británie na evianské konferenci najevo, že pro Palestinu počítají v nadcházejícím čase jen se značně omezenou imigrací. Výsledek této konference svolané na žádost tehdejšího amerického prezidenta T.D. Roosevelta za účelem řešení otázky uprchlíků před nacistickým Německem se dal nazvat v nejlepší případě za značně rozporuplný. Ze 33 zúčastněných států nechalo na čas volně otevřené hranice jen Nizozemí a Dánsko, vzhledem k sousedství s Třetí říší a budoucímu vývoji však tyto země rozhodně nepatřily mezi dlouhodobě bezpečné. Z mimoevropských států zaujalo k uprchlíkům nejvíce přátelský postoj maličké Santa Domingo, jež se uvolilo přijmout až 100 000 uprchlíků. Srv. Peters, J., c. d., s. 333-334.

Závěr

Od počátku novodobého návratu Židů do Palestiny do vydání poslední Bílé knihy se odehrálo mnoho událostí, jež měly stěžejní vliv pro naplnění či zmaření nadějí všech zúčastněných stran. Nejvýraznějším z nich byla bezesporu první světová válka a její výsledek. Arabům, ale především Židům se díky vítězství dohodových sil dostalo s příchodem Britů dosud nevídané svobody.

Pro Araby ztratil nový režim mnoho ze své ceny kvůli slibu učiněnému ve prospěch židovské komunity hrozícímu změnou Palestiny z dominantně arabsko-muslimského regionu na oblast s židovskou většinou, což bylo pro většinu obyvatelstva po staletích nadvlády, či alespoň privilegovaného postavení, něco naprosto nepřijatelného.

Politický a leckdy i ozbrojený boj arabského obyvatelstva proti tomuto plánu trval více než dvacet let. Arabská komunita v Palestině prošla během této doby velkými změnami. Rozvoj oblasti pokračoval v ruku v ruce s rozsáhlými investicemi Britů i nově přichozího židovského kapitálu bezprecedentním tempem. Přes výkyvy způsobené hospodářskou krizí jišuvu v druhé polovině dvacátých let patřila Palestina k nejrozvinutějším částem arabského světa. Životní úroveň rostla ve všech směrech. Arabští obyvatelé vykazovali ve srovnání se svými sousedy vyšší gramotnost, předpokládanou dobu dožití, nejnižší kojeneckou úmrtnost a to vše bylo provázáno nevídaným růstem porodnosti. Se zlepšením životní úrovně přišlo větší sebevědomí. Populace, u které ještě počátkem 20. let s výjimkou elit prakticky neexistovalo žádné sebevědomění, o sobě dávala o pouhých 15 let později hlasitě vědět. A i přes značnou rozpolcenost arabské komunity do různých zájmových skupin se Arabové dokázali shodnout alespoň na svém odporu vůči sionismu.

Přestože arabští vyjednaváči kráčeli během této doby od jednoho neúspěchu k druhému, nakonec se dočkali velkého vítězství. Roku 1939 už se zdál být sen o získání vlastního státu především vlivem příznivých vnějších okolností blízko svého naplnění. Velká Británie rezignovala na své závazky vůči židovské menšině a rozhodla se považovat proces za zřízení židovské národní domoviny v Palestině za ukončený. Plán nastíněný v Bílé knize měl jasně vést k vytvoření unitárního arabského státu s židovskou menšinou. Tato politika už v zásadě přetrvala beze změny po celý průběh druhé světové války a nezměnila se ani po jejím skončení a to až do samotného závěru britského mandátu v Palestině roku 1948. V době kdy se hlasovalo o rozdělení Palestiny na dva samostatné státy, zdrželo se Spojené království jako

jeden z mála států hlasování a i postoj k nově vzniklému židovskému státu byl zpočátku značně rezervovaný až nepřátelský.

Sionističtí Židé oproti tomu čelili diametrálně odlišné situaci. Podpora sionismu byla ze strany Britů vždy především otázkou části politické elity. Dosažené diplomatické úspěchy měly poměrně křehký základ a především od třicátých let sílil k projektu židovské národní domoviny odpor. Stejně jako Arabové byli i sionisté rozpolceni do mnoha názorově odlišných frakcí. Navíc zatímco palestiniští Arabové mohli do jisté míry spoléhat na podporu zbytku arabského světa, sionisté museli bojovat i se svými souvěrci, jelikož sionismus byl až do druhé světové války v rámci Židovstva menšinovým proudem.

V průběhu let narůstaly i rozpory v rámci sionistického hnutí. Vedení sionistické organizace kolem Chaima Weizmanna se odcizovalo vůdcům v Palestině dominantního dělnického sionismu, rozepře vyvrcholily dočasným odstoupením Weizmanna z vedení sionistické organizace. Vedle toho ještě působil sice marginální, ale přesto jistým vlivem disponující proud revizionistů, jenž pod vedením Žabotinského odešel v důsledku rostoucích rozepří ze Sionistické organizace a vytvořil si paralelní Novou sionistickou organizaci.¹³¹

Navzdory vnitřním rozepřím a postupně zhoršující se situaci dokázali sionisté dosáhnout velkých úspěchů. Z mezinárodněpolitického hlediska je asi nejzajímavější s jakým úspěchem a přesvědčivostí dokázali vystupovat jménem celého židovského národa. Mnohého se podařilo sionistům dosáhnout i v Palestině samotné. I kdybychom vzali v potaz jen zmnohonásobení židovské populace, museli bychom sionistům přiznat dosažení výborného výsledku. Růst populace však v sobě samozřejmě nesl i výstavbu mnoha nových sionistických osad, zkoupení rozsáhlých půdních výměř, vybudování samostatné ekonomiky do značné míry nezávislé na arabském sektor, což se prokázalo v době arabského povstání. Opakující se výbuchy násilí ze strany Arabů vrcholící povstáním v letech 1936 - 1939 donutily Židy nespoléhat jen na ochranu britské vojenské posádky a zřídit vlastní zvláště v krizových situacích ze strany Britů více či méně tolerované paramilitární jednotky. Zkušenosti těchto jednotek byly samozřejmě zužitkovány v pozdější době.

Dosažené úspěchy poněkud kazilo nenaplnění mnohem ambicióznějších cílů ohlášených sionistickými představiteli v počátku britského mandátu. Vše však bylo rázem ohroženo s vydáním poslední Bílé knihy a to za situace velice neblahé pro evropské Židovstvo. Nehledě na změnu britské politiky nezbývalo palestinským Židům nic jiného, než i přes nesouhlas s tímto obratem po dobu války podporovat co nejvíce válečné snažení Británie. Tento postoj přirozeně neznamenal rezignaci na konečný cíl, jímž bylo i za nyní nepříznivých

¹³¹O postupné radikalizaci revizionistů srv. Zouplna J., c. d., s. 194-206.

okolností zřízení židovského státu. Vývoj tímto směrem naopak ještě eskaloval. Zatímco na počátku dvacátých let byla přijatelným nebo spíše oficiálně přiznávaným řešením židovská národní domovina v Palestině jako součást britského společenství, později získali na vlivu představitelé dělnického sionismu, kteří Britům nikdy příliš nedůvěřovali. Také oficiální představitelé sionistické organizace ztráceli s narůstajícím sebevědomím skrupule a postupně nabývala významu interpretace židovské národní domoviny jen jako mezistupně ke konečnému cíli, jímž bylo samozřejmě ustavení státu.

I postoj Britů prošel ve vztahu k Palestině velkými proměnami. Tyto změny do velké míry ovlivňovala proměna Velké Británie v průběhu meziválečného období. Svého úkolu se ujala jako ničím neohrožený vítěz Světové války snad i s nedostatečným uvědoměním, jak obtížné bude jeho naplnění. Odpor vůči plánům spojených s britským mandátem byl ze strany Arabů pravděpodobně mnohem silnější, než britští prosionističtí politici předpokládali. Je jasné, že přes idealistické důvody k podpoře sionismu šlo především o výhodnost projektu pro Britské impérium, jež se jevila s přibývajícími spory mezi Araby a Židy jako čím dál tím více diskutabilní. Zájmy obou zneprátelených stran byly naprosto neslučitelné. Tento problém si Britové začali poměrně záhy uvědomovat a pokoušeli se na něj reagovat vyváženějším postojem.

Krůček po krůčku se tak britská politika odkláněla od sionismu k palestinským Arabům, od Balfourovy deklarace a jejího potvrzení na konferenci v San Remu až k náhledu projektu jako nepříjemné zátěže, již by se nejradyji co nejdříve zbavili. Sionistům se podařilo konečnou změnu díky nezměrnému úsilí o několik let, ale nakonec svůj boj o podporu Britů prohráli. Navíc nesmíme zapomenout, že tato politika nikdy nebyla otázkou obecné shody, nýbrž jen záležitostí části politického spektra. Arabové měli mezi Brity vždy silné zastánce, což se ukázalo již v počátcích britské správy, kdy i přes jednoznačnou podporu ze strany vrcholných politiků čelili sionisté obstrukcím vojenské správy. Po nastolení civilní vlády došlo ve dvacátých letech k jistému uvolnění, ale většině úředníků sionisté k srdci příliš nepřiřostli. Dané povinnosti tedy plnili, ovšem bez velkého nadšení.

Asi nejdůležitějším důvodem ke konečnému opuštění dosavadní politiky byl mezinárodní vývoj. Pozice Velké Británie ve druhé polovině třicátých let nebudila příliš optimismu. Narůstající moc nacistického Německa, pasivita Francie a italská politika ve Středomoří, to vše nabádalo k opatrnosti. Po neúspěchu mnichovské konference už i největším optimistům docházelo, že svět bude zanedlouho opět ve válce. Pokračující podpora sionismu by byla za těchto okolností velice riskantní. Oblast Blízkého východu měla pro Brity v nadcházející válce příliš velkou strategickou důležitost. Nyní bylo zapotřebí postupovat

pragmaticky, jelikož případnou ztrátu tohoto regionu nemohla podpora sionistů vyvážit.

Resumé

Main aim of my work is to cover history of the Palestine from the beginning of the 19th century to the release of the British White Paper of 1939. Special interest is given to the period starting with the outbreak of the First World War.

I observe the beginning of the Zionist movement and its huge impact on Palestine caused by the extraordinary diplomatic success of Zionist politicians and their influence on British politics during the war. I try to cover gradual change of stances of all participating actors, which has happened during little more than twenty years of British presence.

In this sense is extremely important to recognize creeping conquest of the mainstream by radicals on the side of Zionists and Arabs, which was certainly caused by growing disillusion from the mandate politics of Great Britain and her attempts to manoeuvre amidst hardly compatible pledges originated from Balfour Declaration.

On the side of British I see very apparent transformation from the firm supporting of Zionist project to final abandoning of the same. During little more than twenty years United Kingdom has changed from self-confident global superpower with ability to promote politics directly in opposite of the wish of indigeneous population above which it ruled to completely different state of affairs, when it had been preparing for the new war besieged by powers with openly enemy intentions and thus preferring pragmatism and painless solutions. Harsh suppressing of the Arab insurrection has been just pure necessity caused by the shadows of the upcoming war.

Alongside the covering of political development I try to analyze the most important changes of Palestine society, its evolution to modernity, demographic boom and unprecedented general growth of standard of living.

Beside this I attempt to characterize internal frictions of Zionists and Arabs, especially fight of Zionists leftists between radicalism and pragmatism. Amongst Arabs I consider the most important factor of internal unrest the ongoing functioning of population on the clanship basis and huge inequality of elites and commoners from the bottom of the social ladder.

Seznam pramenů a použité literatury

Vydané prameny

- Farago, L., *Palestine on the Eve*, Putnam, London 1936
- Laqueur, W., - Rubin B., (ed.): *The Israel - Arab Reader, A documentary History of the Middle East Conflict*, Penguin Books, New York, 2001
- Muzikář, Josef a kol.: *Palestinská otázka v dokumentech*, Orientální ústav, Praha 1975
- Petrbok, J., *Palestina a židovská práce i mravnost*, Nakladatel Rudolf Rejman, Praha 1927
- The Jewish Agency for Palestine, *The Jewish Plan for Palestine, Memoranda and Statements*, Jerusalem 1947
- Twain, Mark., *Našinci na cestách*, Melantrich, Praha 1970
- Žabotinský, V., Z., *O železnoj stěně: my i Araby*. Rassvět no. 42/43, 4. 11.1923

Vydané prameny - internet

- <http://yale.edu/lawweb/avalon/mideast/sykes.htm>
- <http://yale.edu/lawweb/avalon/mideast/palmanda.htm>
- <http://yale.edu/lawweb/avalon/mideast/brwh1922.htm>
- <http://yale.edu/lawweb/avalon/mideast//brwh1939.htm>
- <http://mideastweb.org/ironwall.htm>
- <http://mideastweb.org/passfieldwp.htm>
- <http://mideastweb.org/macdonald1930.htm>
- <http://mideastweb.org/peelmaps.htm>
- <http://mideastweb.org/peeldecision.htm>
- <http://mideastweb.org/feisweiz.htm>
- <http://www.jewishvirtuallibrary.org/source/history/haycraft.html>

Literatura

- Antonius, G.: *The Arab Awakening; The Story of the Arab National Movement*, H. Hamilton, London 1938
- Avineri, Š.: *Zrození moderního sionismu*, Sefer, Praha 2001
- Avneri, A.L.: *The Claim of Dispossession, Jewish Land Settlement and the Arabs*

1878-1948, Hakibutz Hameuchad Publishing House, Tel Aviv 1982

-Biger, G.: *The Boundaries of Modern Palestine, 1840-1947*, Routledge, London 2004

-Catan, H.: *The Palestine Question*, Croom Helm, London 1988

-Čejka, M.: *Izrael a Palestina, Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*, Centrum strategických studií, Brno 2005

-Durman, K.: *Popely ještě žhavé, Světová politika 1938-1991, díl I., Světová válka a nukleární mír, 1938-1964*, Karolinum, Praha 2004

-Gerner, D. J.: *One Land, Two Peoples, The Conflict over Palestine*, Westview Press, Boulder, San Francisco, Oxford, 1994

-Gilbert, M.: *Izrael, Dějiny*, BB art, Praha 2002

-Gombár, E.: *Moderní dějiny islámských zemí*, Karolinum, Praha 1999

-Gombár, E.: *Kmeny a klany v arabské politice*, Karolinum, Praha 2004

-Johnson, P.: *Dějiny židovského národa*, Rozmluvy, Řevnice 1996

-Kimche, J.: *Palestine or Israel, The untold story of why we failed, 1917-1923: 1967-1973*, Secker and Warburg, London 1973

-Kimmerling, B. – Migdal, J. S.: *The Palestinians. The Making of a People*, Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 1998

-Krupp, M.: *Sionismus a stát Israel: historický nástin*, Vyšehrad, Praha 1999

-Makovsky, M.: *Churchill's Promised Land, Zionism and Statecraft*, Yale University Press, New Haven - London 2007

-McCarthy, J.: *The Population of Palestine, Population History and Statistic of the Late Ottoman Period and the Mandate*, Columbia University Press, New York 1990

-Müller, Z.: *Jeruzalém, Mezi minulostí a budoucností*, Paseka, Praha - Litomyšl, 2004

-Palmer, A.: *Úpadek a pád Osmanské říše*, Panevropa, Praha 1996

-Parkes, J.: *Whose Land? A History of the Peoples of Palestine*, Penguin Books, Oxford 1971

-Peters. J.: *From Time Immemorial, The Origins of The Arab-Jewish Conflict over Palestine*, Harper and Row, New York 1984

-Sachar, H. M.: *Dějiny státu Izrael*, Regia, Praha 1998

-Sykes, Ch.: *Crossroads to Israel, 1917-1948*, Indiana University Press, London - Bloomington 1973

-Zouplna, J.: *Od jišuvu k Izraeli; Formování izraelských mocenských elit 1919-1949*, Libri, Praha 2007

-Kolektiv autorů: *Israel Pocket Library: Zionism*, Keter Publishing House, Jerusalem
1973